

Håndbok i begynneropplæring

- lesing og skriving

Levanger
kommune

Innholdsliste

FORORD.....	5
1.0 INNLEDNING.....	6
2.0 SPRÅKLIG BEVISSTHET.....	8
2.1 Rim og regler.....	9
2.2 Stavelser	10
2.3 Morfemer.....	10
2.4 Framlyd (førstelyd/ forlyd) og lyder i ord	11
2.5 Trekke sammen lyder til ord (syntese)	12
2.6 Lytte ut lyder i ord (analyse).....	12
2.7 Ord og setninger	13
2.8 Sammensatte ord	13
2.9 Forslag til aktiviteter med språklig bevissthet:.....	13
3.0 RASK BOKSTAVPROGRESJON.....	14
3.1 Viktige prinsipper i bokstavinnlæringen:.....	16
3.2 Tips til hvordan bokstavinnlæringen <i>kan</i> gjennomføres.....	18
4.0 LESING.....	20
4.1 Metodevalg i den første leseopplæringen	21
4.2 Leselekse.....	22
4.3 Høytlesing	24
4.4 Skolebibliotek	26
4.5 Lesekurs som del av tidlig innsats og tilpasset opplæring	27
4.6 PPT i Levanger kommune anbefaler følgende opplegg for lese- og skrivekurs	28
4.7 SOL - systematisk observasjon av lesing.....	29
4.8 For kartlegging og tiltak av lesing og skriving, viser vi til:	29

5.0 SKRIVING.....	30
5.1 Gode skriveoppgaver kjennetegnes av lærere som:	32
5.2 Meningsfulle og kommunikative skriveoppgaver	33
5.3 Forslag til årshjul for 1. og 2. trinn med tilhørende lenker til skriveoppgaver.....	34
5.4 Skrivning knyttet til rammelek - å koble leken til en læringskontekst	38
5.5 Oppdagende skrivning	42
6.0 BRUK AV DIGITALE VERKTØY I LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN.....	44
6.1 Fordeler og ulemper med bruk av skjerm og papir i undervisningen.	47
6.2 Verktøy og apper som kan brukes i undervisningen	48
6.3 Forslag til innhold i begynneropplæring på pc:.....	49
6.4 Relevante artikler, teori og forskning.....	50
Referanseliste.....	51

Gjett hvert barn en grunnmur av kjærlighet.

anneg

FORORD

Skoleeier satte i 2020 i gang “idegruppe spesialundervisning” som skulle se på omfanget av spesialundervisning i Levangerskolen.

I idegruppens sluttrapport er et sentralt tiltak å utarbeide en håndbok i begynneropplæring, med utgangspunkt i følgende mandat:

Det skal i Levangerskolen tilstrebes å jobbes med en felles forskningsbasert begynneropplæring for å:

- sikre at alle elever lærer seg å lese, regne og skrive, uavhengig av hvilken skole de går på
- forebygge behov for spesialundervisning senere i utdanningsløpet
- unngå at begynneropplæringen er avhengig av hvilken erfaring og/eller kompetanse den enkelte lærer innehar
- sikre et felles faglig ståsted og trygge lærere i arbeidet med begynneropplæring
- sikre at vi har et kartleggingsystem som primært understøtter begynneropplæringen og sekundært den videre opplæringen i grunnskolen

Denne håndboka svarer ut mandatet, og vil spille en sentral rolle i utviklingen av begynneropplæring i Levangerskolen. Håndboka har hovedfokus på begynneropplæring i lesing og skriving. Boka vil etter hvert bli supplert med en håndbok for begynneropplæring i regning.

Alle som arbeider med begynneropplæring i Levanger kommune er forpliktet til å arbeide i tråd med håndboka.

En stor takk til Bente Feragen, Silje Dybdahl og Gunnhild Folden Nyberg, som alle har gjort en fantastisk jobb med denne håndboka! Jeg er trygg på at elever og lærere i Levangerskolen vil ha stort utbytte av den, og vil oppleve mange spennende læringsøkter framover.

Levanger, april 2022

Marit Elisabeth Aksnes

Kommunalsjef oppvekst og utdanning

1.0 INNLEDNING

Denne håndboka skal være et styringsdokument for alle som driver med begynneropplæring i Levanger kommune. Tanken bak er at håndboka skal være et verktøy, og til inspirasjon for en felles og “beste praksis” i den første opplæringa i skolen. Håndboka er i hovedsak tenkt brukt for lærere som underviser i kompetansemål etter 2. trinn. Håndboka er digitalisert og finnes på Levanger kommunes sin hjemmeside: <https://www.levanger.kommune.no/tjenester/barnehage-og-skole/skole/>. Den digitaliserte håndboka inneholder også lenker til ulike artikler, filmer, beskrivelser av aktiviteter og tilhørende materiell.

Begynneropplæring er et stort fagfelt. Denne håndboka legger vekt på de grunnleggende ferdighetene i lesing og skriving.

Arbeidet med denne håndboka bygger på verdigrunnlag hentet fra Kunnskapsløftet 2020, overordnet del. Der står det blant annet at elevene skal “utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistra liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Dei skal få utfalde skaparglede, engasjement og utforskartrong” (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 7). Det understrekes at de yngste barna i skolen trenger lek for at de skal trives og utvikle seg. Lek i begynneropplæringen er derfor viktig og vil gi muligheter for kreativ og meningsfull læring.

Begynneropplæringen bør også preges av varierte læringsaktiviteter som oppleves lystbetont og som foregår på ulike læringsarenaer. Slik kan man øke sjansen for å nå flere barn, som naturlig kommer til skolen med ulike forutsetninger (Kunnskapsdepartementet, 2019).

Teori og praktiske øvelser som er beskrevet er i hovedsak hentet fra forskning, artikler og metodebeskrivelser fra Lesesenteret og Skrivesenteret. Vi anbefaler for øvrig at disse kompetansesentrene brukes aktivt av lærerne i planleggingen av skolehverdagen.

Skoledagen kan ofte oppleves som hektisk med mange oppgaver knyttet til ulike områder og fag. Med tanke på at fagenes kompetansemål skal være nådd etter 2. trinn mener vi at det gir rom for å prioritere og rette det faglige fokuset mot lesing, skriving og grunnleggende tallforståelse første halvår i 1. klasse. I tillegg må opplæringen selvsagt legge stor vekt på trivsel, trygghet og sosial kompetanse.

Vi takker for gode innspill og bidrag fra Marieke F. Scherjon (PPT) og Liv Burheim (hefte om språklig bevissthet).

Anne Grete Kjølsvik (illustratør og grafisk design) og Hattrem foto har stått for digitalisering.

Levanger, mai 2022

Bente, Silje og Gunnhild

Håndboka er sist oppdatert 24.04.2024

2.0 SPRÅKLIG BEVISSTHET

«Elevene skal beherske etablerte språk- og sjangernormer, og kunne leke, utforske og eksperimentere med språket på kreative måter» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 24).

Språklig bevissthet beskrives ofte som en “bro mellom skriftlig og muntlig språk, og defineres som evnen til å skifte fokus fra språklig innhold, til språklig form” (Monsen & Randen, 2017). Barn i tidlig skolealder ser på språk som en helhet, der innholdssiden er det viktigste. Når en trener språklig bevissthet flytter en fokuset fra den kommunikative siden ved språket, over til formsiden ved språket. Barna skal bli bevisst at det vi sier kan deles opp i setninger, ord, stavelser og språkllyder, samt at disse språkllydene (fonem) igjen representeres av bokstavtegn (grafem) når vi leser og skriver. Språklig bevissthet er ikke en ferdighet elevene har eller ikke har, men en ferdighet en kan ha i ulik grad på ulike språklige områder. Den språklige bevisstheten kan trenes, og forskning har vist at det er en positiv sammenheng mellom språklig bevissthet og lese- og skriveferdigheter. Å arbeide med språklig bevissthet parallelt med den første lese- og skriveopplæringen er viktig for å gi elevene et best mulig utgangspunkt for å mestre lesing og skriving. Tidsbruk og progresjon må bestemmes av den enkelte lærer, med hensyn til elevgruppen. I løpet av første skoleår bør alle tema, er nevnt under, gjennomgås, og gjerne repeteres en eller flere ganger gjennom skoleåret. Det er viktig å understreke at språklig bevissthet ikke er et mål i seg selv, men et redskap å forstå og videreutvikle de muntlige og skriftlige språkferdighetene. (Frost, 1994; Burheim, 2001; Monsen & Randen, 2017)

Arbeid med språklig bevissthet

- ✓ fast rutine, 3- 5 dager i uken
- ✓ 15- 20 minutters økter (hyppige repetisjoner er avgjørende for læringen, ikke lengden på arbeidsøkten)
- ✓ lekpreget aktivitet og aktive barn

2.1 Rim og regler

Å kunne oppfatte rim og selv kunne rime er et tidlig kjennetegn på språklig bevissthet. Når vi rimer er ikke oppmerksomheten rettet mot hva ordene betyr, men på hvordan de høres ut. Oppmerksomhet rundt ordenes form, er en viktig forutsetning for å forstå hvordan det alfabetiske prinsippet fungerer.

Ulike typer rim, telleregler, ellinger, sanger som tuller med ord, dikt og ordspill er eksempler på aktiviteter som fremmer denne typen læring.

NB! Vær obs på barn som ikke oppfatter enderim i slutten av 1. klasse. Disse elevene kan muligens trenge tettere oppfølging i sin lese- og skriveutvikling.

(Lundberg & Herrlin, 2008)

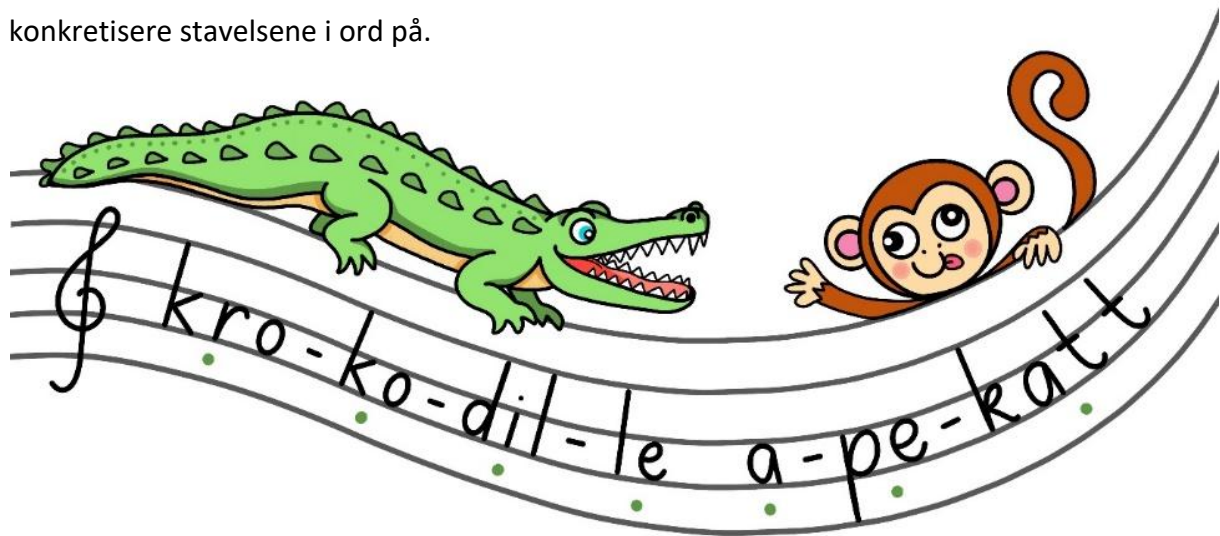
2.2 Stavelser

Stavelser = naturlige enheter i ord. De har ikke et eget betydningsinnhold, men er et uttrykk for ordets form. For eksempel: PO-LI-TI. Ordet "politi" har seks bokstaver, men tre stavelser.

Elever som mestrer å lytte ut stavelser i ord viser en gryende fonologisk bevissthet. Denne ferdigheten bidrar til enklere avkodingsprosess når de skal lese.

Stavelser markerer språkets rytme og melodi. Musikk og bevegelser kan derfor brukes i arbeid med stavelser. Både klapping og tramping av stavelser er effektive måter å konkretisere stavelsene i ord på.

2.3 Morfemer

Morfem = språkets minste betydningsbærende enhet. Morfologisk bevissthet korrelerer med evne til å utvikle ortografisk ordlesing (Halaas-Lyster, 2019). For barn med dysleksi er det kompenserende å være bevisst morfemene når de strever med fonologien. Alle ord har en ordstamme. I tillegg har mange ord en grammatisk bøyning (hest/ hest-en/hest-er/hest-ene), forstavelse (u-venn, mis-forstå), endestavelse (mal-e/mal-ing, fri/fri-het, frist/frist-else), avledning (musikk/musik-er, sykkel/syk-list), sammensatt ord (mat-pakke, fri-minutt). Barn må bevisstgjøres på ordenes oppbygning for at de skal utvikle rask ordgjenkjenning. Ortografi henger nøye sammen med morfemer. Hvis vi vet at ordet *lagt* har verbet *legge* som ordstamme, forklarer det hvorfor vi skriver lagt, og ikke lakt.

2.4 Framlyd (førstelyd/ forlyd) og lyder i ord

Når barn begynner å lytte ut første lyd i ord, er de kommet til “fonemnivå”. Det vil si at barnet er blitt bevisst på at ord består av flere fonem (lyder). Dette er en viktig forutsetning for å knekke den alfabetiske koden. Fonem = språkets minste betydningskillende enhet.

Ord som inneholder lyder vi lett kan forlenge og “holde på”, er enklest å lytte ut. Dette gjelder alle 9 vokaler: A, E, I, O, U, Y, Æ, Ø, Å og 13 konsonanter: M, F, V, L, N, S, J, H, R, NG (som i seng), RN (som i korn), KJ (som i kjøre) og SJ (som i sjokolade, torsdag, skjegg, ski).

Konsonanter som dannes “eksplosivt” i munnen, er vanskeligere å lytte ut. På norsk har vi åtte plosiv-lyder: P, B, T, D, K, G, RT (som i fart), RD (som i lørdag). De fleste lydene representeres med bare en bokstav, men vi har også lyder som representeres med to eller tre bokstaver. Noen sammensatte grafem er allerede nevnt.

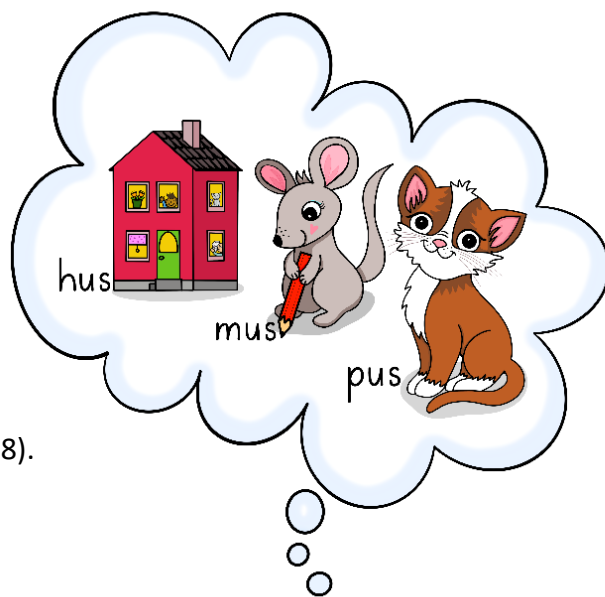
Andre vanlige sammensetninger er å representere J-lyd med HJ og GJ (som i hjemme, gjøre) og representere V-lyd med HV (som i hva, hvordan.) I tillegg har vi diftonger der vi glir fra en vokal over i en annen: AU, OI, ØY, EI, AI.

Opplæring i og bevissthet rundt sammensatte grafem er svært viktig for sikker avkodig. Elever som kan lytte ut siste lyd og lyder i ordene er kommet enda lengre i sin språklige bevissthet. Hvor mange lyder er det i ordet? Hva skjer med ordet hvis jeg tar bort den første lyden? Hva skjer om jeg bytter ut “m” i mus med en “h”? Husk at det er lyden på bokstaven som er viktig, ikke navnet på bokstaven.

Når det gjelder bokstavene C, Q, W, X, Z er det greit

å fortelle elevene at vi trenger dem mest når vi skal lære engelsk, men vi trenger dem også i noen ord vi har lånt fra andre språk og i en del navn som er vanlige på norsk.

(Engen og Andreassen, 2007; Lundberg og Herrlin, 2008).

- Komplekse grafem
- Diftonger

2.5 Trekke sammen lyder til ord (syntese)

Elevene må lære at ord består av lyder, slik at de kan lage ord av enkeltlyder, p-o-l-i-t-i = politi. Denne ferdigheten setter store krav til den språklige oppmerksomheten og noe elevene er avhengig av å mestre for å lære å lese. Korttidsminnet spiller inn på denne ferdigheten, nettopp fordi elevene må huske hva som er sagt for å kunne gjenta eller skrive ned ordet som ble formidlet. At "m-u-s" blir "mus" er ikke selvsagt for alle barn i denne alderen. Vi regner med at barn i denne alderen skal ha et auditivt korttidsminne på fire-fem lyder, men i oppstarten vil ofte to- tre lyder være nok.

2.6 Lytte ut lyder i ord (analyse)

Det motsatte av en syntetisk tilnærming til ordene er en analytisk tilnærming. Her er målet å bevisstgjøre elevene på at ord består av enkeltlyder (fonem), slik at de kan skille dem ut i ord, telle dem og finne rekkefølgen de kommer i, politi= p-o-l-i-t-i. Syntetisk lesing av tekst tar utgangspunkt i delene og setter dem sammen til en helhet. Analytisk lesing av tekst tar utgangspunkt i helheten og deler den opp i deler. Å øve parallelt på syntese og analyse kan være hensiktsmessig, da den ene måten å jobbe på kan påvirke forståelsen for den andre. Mer om dette under kapittelet "lesing".

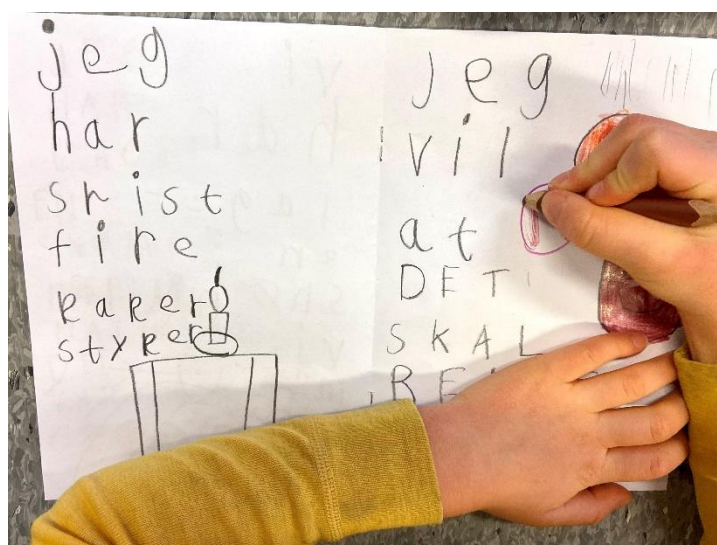
(Språkløyper; Burheim 2001)

2.7 Ord og setninger

Målet er at elevene skal bli bevisst på hvordan språket vårt er bygd opp. Bokstaver som settes sammen blir til ord. Det er viktig å bevisstgjøre elevene om at lengden på ordet ikke nødvendigvis samsvarer med det ordet beskriver. Ordet "tog" er kort, men et tog i virkeligheten kan være veldig langt. Flere ord sammen kan bli en setning. En setning skal gi mening og den kan være både kort og lang.

2.8 Sammensatte ord

Elevene skal lære at noen ord er satt sammen av flere ord. Disse ordene kan deles opp og "stå alene" og likevel gi mening. Det er det siste ordet i et sammensatt ord som forteller oss hva det betyr. Dette er det viktig at elevene blir bevisst på. For eksempel *glasstak/takglass*, *gulvteppe/teppegulv*.

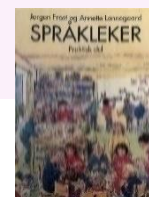
2.9 Forslag til aktiviteter med språklig bevissthet:

Hefte til Liv Burheim om Språklig bevissthet,

redigert utgave 2021.

Tipsliste til foreldre om leik med språket.

Spill fra "Språkverkstedet" av Lyster og Tingleff
Øvelser i "God leseutvikling" av Lundberg og Herrlin
Språkleker av Jørgen Frost og Annette Lønnegard

3.0 RASK BOKSTAVPROGRESJON

I Levangerskolen skal bokstavopplæringen skje etter det vi kaller rask bokstavprogresjon. Dette vil si at alle elever skal introduseres for, og øve på (minst) to bokstaver i uka. Målet er god bokstavkunnskap som kjennetegnes av at elevene raskt gjenkjenner bokstaven, kan si bokstavnavnet og bokstavlyden, har automatisert koblingen bokstav-bokstavlyd (grafem og fonem) og at elevene kan forme bokstaven hensiktsmessig. Med rask bokstavprogresjon får elevene mulighet til å øve og repetere alle bokstavene mange ganger over en lengre periode, også gjennom lesing og skriving. Det gir elevene mulighet til raskt å kunne bruke dem i meningsfylte lese – og skrivesituasjoner. I tillegg får læreren tidligere kunnskap om elevenes eventuelle utfordringer knyttet til å lære seg bokstavene.

Når det gjelder spørsmålet om «åpne» eller «lukkede» bokstaver finnes det ingen entydige anbefalinger i forskningen. Den enkelte skole må derfor vurdere, og ta stilling til dette, slik at elevene får en opplæring som er konsekvent.

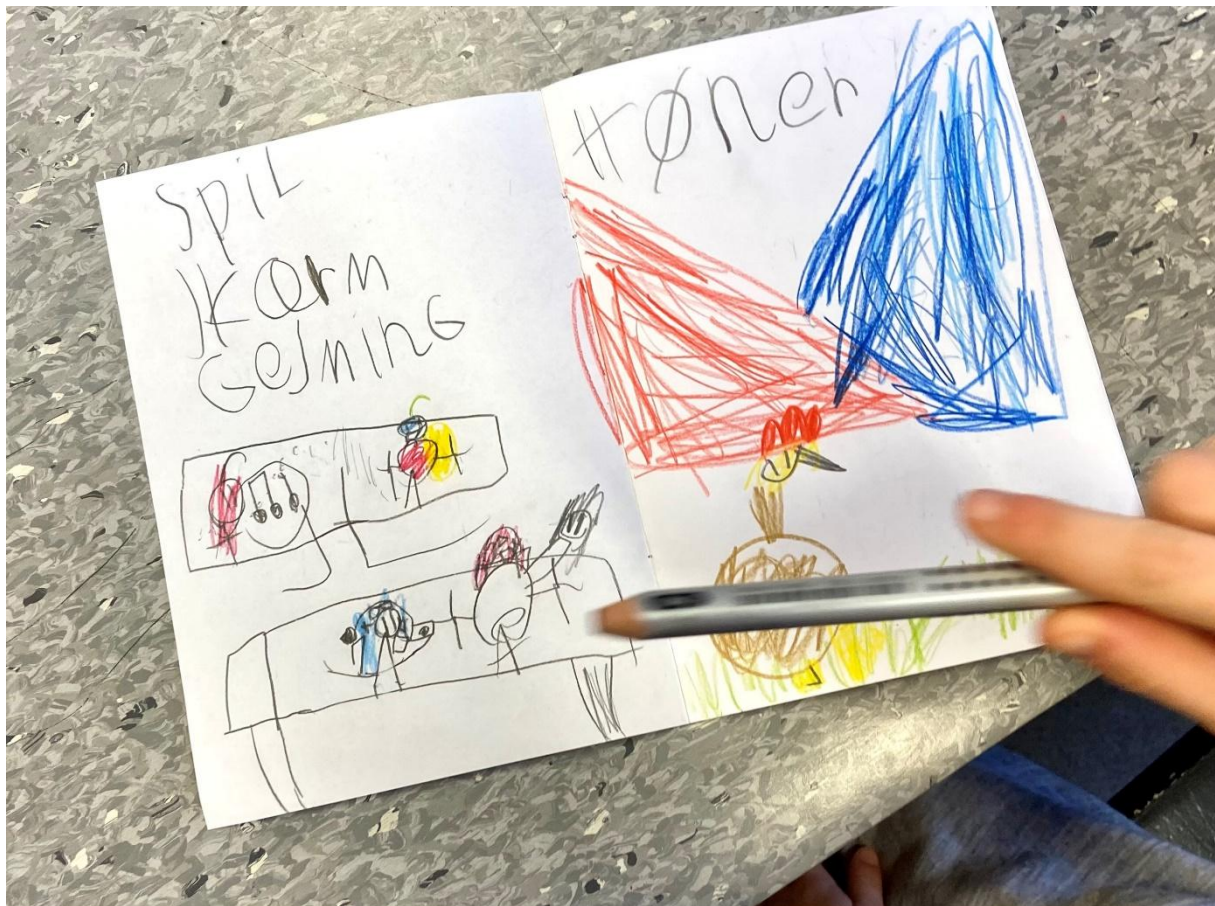
Læreren bør skaffe seg oversikt over ferdigheter i bokstavgjenkjenning og bokstavgjenkalling til den enkelte elev, ved skolestart, flere ganger underveis i innlæringen og når alle bokstavene er gjennomgått.

Slik kan den videre opplæringa tilpasses den enkelte, og det kan settes inn nødvendige tiltak så tidlig som mulig

(Lundetræ & Upstad, 2016).

- Kartleggingsskjema
- Bokstavkort til delprøve 2
- Film om rask bokstavprogresjon

3.1 Viktige prinsipper i bokstavinnlæringen:

- ✓ organiseres i korte intensive bolker (innføring av to bokstaver i uka medfører at man ikke har tid til å gjennomføre de samme aktivitetene som man gjorde med en bokstav i uka)
- ✓ i innføringen har vi fokus på å automatisere den lille bokstaven, men presenterer også den store bokstaven
- ✓ det anbefales at man ikke bruker for mye tid på «skriftforming» det første skoleåret. Erfaring viser at speilvending av bokstaver i stor grad vil minke jo flere repetisjoner elevene får med den enkelte bokstav (om ikke dette skjer, må tiltak vurderes på slutten av 2. trinn).
- ✓ **tilgang til alle bokstaver i klasserommet, gjerne store planser på vegg, i tillegg til pultstripe**
- ✓ **Bokstavplakater A – O**
- ✓ **Bokstavplakater P - Å**
- ✓ først arbeide med hver bokstav etter et fast system som virker kjent og forutsigbart for elevene, for deretter å variere øvelsene med ulike skriveoppgaver (gjerne kreative oppgaver der eleven kan ta egne valg)
- ✓ bruk av varierte og multisensoriske innlæringsmåter der flere sanser tas i bruk: visuell (se), auditiv (høre), taktil (berøring) og kinestetisk (motorisk bevegelse). Oppgavetyper er å skrive bokstaven med blyant, kritt, tastatur, spore med finger, si lyden høyt mens man former den, modelleire m.m. Det er gjerne ikke tid til å gjøre alt, men bruk av flere sanser styrker minnet for hvordan bokstaven ser og høres ut.
- ✓ bokstaver tilhørende lyder som kan forlenges (se kap. 2.4), bør innføres først. Det er lettere å lytte ut slike lyder, og holde på dem, mens man drar sammen til ord, eks: iiiii-ssss = is.
- ✓ i begynneropplæring jobbes det mest med lydrette korte ord der hver bokstav representerer lyden bokstaven pleier å ha, som i ordene sol og skole
- ✓ elevene bør også tidlig introduseres for en del høyfrekvente ikke-lydrette ord: *her, der, jeg, meg, hver, hvor, hva.*

- ✓ ha fokus på lydenes uttalested og uttalemåte: hvordan bruker vi stemme, gane, kjeve, tunge, leppe, tenner, pust?
- ✓ møte mange bokstaver tidlig og få bruke dem i ulike sammenhenger og med flere repetisjoner (gjennomgang av bokstavene i runde to og tre tilpasses elevgruppa/ enkeltelever)
- ✓ underveis i bokstavprogrammet anbefales det å legge inn «pauser» der man repeterer gjennomgåtte bokstaver (for eksempel etter 8- 10 bokstaver)
- ✓ å knytte bokstavinnlæring og trening på lydbevissthet til elevenes navn, er ofte svært motiverende. Eks: hvor mange har et navn som starter med S? Hva blir Petter hvis vi bytter ut P med F? Hvor mange stavelser er det i Per, Sara og Mikael?
- ✓ bokstavinnlæringen må raskt knyttes til å kunne bruke bokstaver i meningsfull tekst med ord og setninger
- ✓ skriving og lesing i begynneropplæring er komplementære prosesser som utfyller hverandre. Elever må derfor holde på med begge deler. Lesing er ofte vanskeligere enn skriving i startfasen, fordi barnet må kunne kjenne igjen alle bokstavene i ordet, huske alle lydene mens det lyderer, og så knytte ordet til et lydbilde som gir mening.
- ✓ husk å bruke tid på lydene som skrives med flere bokstaver: skj, kj, rt, rn, rd og ng og diftongene: ai, au, ei, oi, øy
- ✓ arbeid med språklig bevissthet parallelt med bokstavinnlæring (se kap. 2)
- ✓ skrifttypen Comic Sans er en type stavskrift på PC hvor lesebokstavene er nokså lik skrivebokstavene i elevenes håndskrivning, og kan derfor anbefales når elever skal skrive på tastatur
- ✓ kartlegging underveis for å få kunnskap om bokstavkunnskapen hos den enkelte elev, og ut fra dette kunne planlegge repetisjonsrunde to (og tre)
- ✓ ulike apper til nettbrett er godt egnet til multisensorisk bokstavinnlæring

- **Leseapper**
- **Språkløype**
- **Forskning på feltet**

3.2 Tips til hvordan bokstavinnlæringen *kan* gjennomføres.

BOKSTAVINNLÆRING

Elevene skal gjette hvilken lyd og bokstav vi skal lære: (2-3 min)

- ✓ lærer viser hvordan munnen formes for å lage lyden, uten lyd
- ✓ snakker om hva som skjer med tunga, tenner, gane, lepper, kjeve, pust og stemme
- ✓ snakker om stemmeboksen, kjenner på strupehode om bokstaven er stemt eller ikke for å skille g/k, d/t, v/f og b/p
- ✓ elevene gjetter – og vi får samtaler om lyden og ofte også lignende lyder

Skriver bokstaven på tavla (2-3 min)

- ✓ når bokstavene beskrives bruker vi begrep som: rett strek, loddrett, vannrett, skrå strek, bue mot høyre/venstre, gulvet eller taket
- ✓ både liten og stor bokstav skrives
- ✓ elevene hermer etter lærer som speiler bokstaven med finger mot dem i lufta
- ✓ elevene sporer på pulten, hverandres rygger og i håndflata

Finne ord som har denne lyden (5-15 min)

- ✓ elevene skal komme på ord eller navn som har dagens bokstav/lyd
- ✓ sortere ord og navn etter felles første lyd, siste lyd, lyd midt inni
- ✓ tankekart (lærer skriver på tavla, men elevene er med og lyderer)
- ✓ snakker om ordet som er skrevet (hvor i ordet er lyden? Hvor mange lyder er det?)
- ✓ elevene skriver ned tankekartet og fyller på med tegninger av ord med lyden eller ord de selv skriver
- ✓ elevene kan skrive flere ord etter hvert som vi har lært bokstavene individuelle tilpasninger)

Tips til aktiviteter: modelleire, lego, ord-/bokstavbrikker, bokstavsanger, bokstavjakt, bokstavregler, digitale hjelpemidler

4.0 LESING

«Lesing er en grunnleggende ferdighet som «innebærer å lese både på papir og digitalt. Det innebærer å kunne lese og reflektere over skjønnlitteratur og sakprosa, å beherske lesestrategier tilpasset formålet med lesingen, og å kunne vurdere tekster kritisk. Lesing i norsk innebærer også å lese sammensatte tekster som kan inneholde skrift, bilder, tegninger, tall og andre uttrykksformer. Utviklingen av å kunne lese i norsk går fra den grunnleggende avkodingen til å lese, tolke og reflektere over tekster i ulike sjangre, for ulike formål og av ulik lengde og kompleksitet».

(Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 25).

4.1 Metodevalg i den første leseopplæringen

Alle metoder og arbeidsformer har sine sterke og svake sider. Gjennom tidene har det variert hvilke av metodene som har vært mest fremtredende. Elever lærer ulikt, og lærerne er forskjellige. Vi jobber ut ifra to ulike metoder i skolen i dag: syntetisk og analytisk metode (Språkløyper).

Syntetisk metode

Syntetisk metode er en `nedenfra og opp`- metode. Det vil si at den starter med kobling mellom bokstav og språklyd. Deretter arbeider man med ord, setninger og tekst.

Den syntetiske metoden omtales som det alfabetiske prinsipp, hvor det fokuseres på sammenhenger mellom språklyder i talespråket og bokstavene i skriftspråket.

Metoden framhever betydningen av systematisk bokstavinnlæring og at elevene skal bli fonemisk bevisste. Dette anses som en effektiv og viktig metode i den første leseopplæringen (iMAL er eksempel på en syntetisk metode).

Analytisk metode

Analytisk metode er en `helordsmetode` som vektlegger det å forstå tekster. Den har fokus på å forstå sammenhengen mellom ordbilder og ordenes mening. I metoden vil elevene møte meningsfulle tekster, og det legges vekt på innholdsforståelse helt fra starten. Det brukes ord og tekster på samme nivå som barnets talespråk, istedenfor de enkle tekstene som er mer brukt i syntetisk tilnærming. Leselyst er sentralt i analytisk tilnærming.

Høytlesning, diskusjoner i klassen, og tekstskaiping er viktige elementer i metoden.

Lese- og skriveopplæringen bør være balansert og ta i bruk *både* syntetisk og analytisk tilnærming.

- **Film: Balansert leseundervisning | Språkløyper (uis.no)**
- **En mye brukt og anerkjent leseopplæringsmetode er *Veiledet lesing*.**

4.2 Leselekse

I Levangerskolen ønskes det at leseleksa gjennomføres etter disse prinsippene:

På skolen:

- ✓ Vi gjennomfører felles gjennomgang av leseleksen. Det er tid- og ressurskrevende, men bør prioriteres. Kan gjennomføres i hel klasse, til tross for ulik leselekse, i mindre grupper eller for eksempel på stasjonsarbeid.
- ✓ Vi starter med å få overblikk. Hva ser vi på siden? Hva tror elevene dette handler om? Vi undrer oss.
- ✓ Deretter ser vi på teksten. Læreren leser først. Klassen kan for eksempel lese i kor eller i grupper.
- ✓ Finner vi noen vanskelige ord? Vi bruker bildene og teksten sammen.
- ✓ Elevene følger teksten med en lesefinger.
- ✓ Målet er at alle elever skal høres i leseleksa minst to ganger i uka.
- ✓ Etter hvert må elevene få et leseoppdrag (pek på bokstaven S, hvor mange finner du? Ukas øve-ord, finner du det?).

Hjemme:

- ✓ Leseleksa skal i størst mulig grad være tilpasset den enkelte elev.
- ✓ Leseleksa på 1. trinn bør inneholde: øving på enkeltbokstaver, tolydsord (nonsens ord), enkeltord, og etter hvert korte setninger. Det bør være en progressiv utvikling på ord og setninger i leseleksa. **Se eksempel på leselekser.**
- ✓ Leseleksa bør være et samarbeid mellom skole og hjem. Det er nødvendig med tilbakemelding til skolen, fra foresatte, om nivå og mengde på tekstene er godt nok tilpasset den enkelte elev.
- ✓ På 1. trinn skal leseleksa gjennomføres etter prinsippene om repetert lesing. Repetert lesing foregår ved at barnet leser teksten to - fem ganger høyt for en voksen. Antall repetisjoner må differensieres ut ifra elevenes ferdigheter.
- ✓ Når læreren vurderer at eleven har oppnådd forventet leseflyt og forståelse, skal repetert lesing avsluttes. Barnet må da få andre lesebestillinger til leseleksen (erfaringer tilsier at dette skjer tidligst våren i 2. trinn).
- ✓ Leseleksa kan gjerne signeres av en voksen når den er gjennomført.
- ✓ Målet er at det skal gjennomføres leseleksa hver dag, men dette må tilpasses den enkelte elevgruppe.
- ✓ Arbeid med leseleksa bør i hovedsak ikke overskride 15 minutter. Individuelle tilpasninger er viktig for å ivareta lesegløden.

- **Tips til innhold på foreldremøte i 1. klasse** (må tilpasses den enkelte skole)
- Tips: logg inn på SOL sine sider og se film om hvordan leseleksa kan gjennomføres hjemme.

4.3 Høytlesing

«Når man leser høyt for elever, gir man de yngste elevene tilgang til tekster som er over deres eget lesenivå. De fleste elevene som begynner på skolen kan ikke lese, og kan de det, er det ofte snakk om enkle tekster. Men de er i stand til å forstå langt mer komplekse tekster enn de kan lese selv. Nettopp derfor kan høytlesing for disse unge elevene ha mange fordeler» (Håland, 2020).

Hvorfor er høytlesning viktig?

- ✓ høytlesing stimulerer til leselyst
- ✓ høytlesing gir elevene gode felles opplevelser
- ✓ høytlesing legger til rette for samtaler og refleksjoner
- ✓ høytlesing er viktig for elevers evne til å lytte, tenke, forestille seg ting og sette ord på egne tanker
- ✓ høytlesing er viktig for å utvikle ordforråd
- ✓ høytlesing gir mulighet til å sette seg inn i andres ståsted, og på den måten legges det til rette for dypere forståelse, toleranse og raushet ovenfor andre mennesker

Det kan være lurt å planlegge for høytlesning og velge variert litteratur (Håland, 2020).

Lærerens valg av bøker, hvordan man leser og ikke minst *hvordan lærere og elever samtaler om det de leser*, har stor betydning. Elevene bør møte ulike sjangere og ulike typer bøker, for eksempel fortellinger, eventyr, dikt, språkstimulerende bøker, bøker vi selv liker godt, bøker elevene kan lese selv og faktabøker (Rongved 2021).

Oppfordre gjerne foresatte til å lese høyt for sine barn hjemme også. Jo mer barn leses for, jo større er sjansen for at de utvikler et positivt syn på lesing.

- [Hefte om «Hvordan planlegge for høytlesning?» av Toril Frafjord Hoem, UiS](#)
- [Lesesenteret sin oversikt over småbøker til lesetrening på lesenivå 1 - 7](#)
- [Tips til undervisningsopplegg med ulike bildebøker på nynorsk](#)
- [Tips til litteraturliste for høytlesing](#). Kan brukes av lærere og deles ut til foresatte.

4.4 Skolebibliotek

Skolebiblioteket skal være et sted der elevene opplever nysgjerrighet og glede rundt bøker. Leseglede stimuleres av positive opplevelser med historier og bøker.

Leseglede stimulerer leselyst, og leselyst legger til rette for motivasjon for lesing.

Alle elever skal ha lånenummer på skolebiblioteket fra de begynner i 1. klasse.

Vi bør ha minst en bibliotektime i uka hele skoleåret.

- ["Fagplan for skolebibliotek 2025-2029"](#)

4.5 Lesekurs som del av tidlig innsats og tilpasset opplæring

Skolens forpliktelse ifølge Opplæringsloven §1-4 *Tidlig innsats*: elever på 1.-4. årstrinn som står i fare for å bli hengende etter i lesing, skriving eller regning, skal raskt få egnet intensiv opplæring slik at forventet progresjon blir nådd. Dette skal være en kort og målrettet innsats. Det er av stor betydning at skolen har en støtteberedskap som kan tilby korte, intensive kurs, i små grupper, når elever ikke greier å følge forventet progresjon. Studier viser gode erfaringer med 10-12 ukers kurs på 2. og 3. trinn (Frost og Waaler, 2020). Mengde bør være ei daglig treningsøkt på 30-60 min. (Halaas-Lyster 2019). Antall elever på gruppa bør ikke være mer enn fire. Om skolen ikke greier å tilby daglige økter, er det bedre med to-tre økter i uka enn ingen tilbud. Ikke alle elever greier å trene på gruppe. Noen elever vil ha bedre utbytte av individuell trening med en voksen, på grunn av språkvansker, lav selvtillit, store konsentrasjonsvansker, eller annet. Hvis det blir mye uro på ei gruppe, kan det være en bedre investering å la hver elev få ei kort, og intensiv, individuell økt i stedet (Engen 2007).

4.6 PPT i Levanger kommune anbefaler følgende opplegg for lese- og skrivekurs

- 1. - 2.klasse: **På sporet – et intensivt opplegg for svake begynnerlesere (2019)**
- 2. – 4.klasse: Ny start for skriftspråklig utvikling (Engen og Andreassen, 2007)
Hefte: Ny start for skriftspråklig utvikling | Universitetet i Stavanger (uis.no)
- 2. - 4.klasse: Når lesing blir vanskelig – Fagressurs om begynneropplæring i lesing
Når lesing blir vanskelig - Dysleksi Norge
- 2. – 7.klasse: Lese bedre (Waale, 2011)
Velkommen til "Lese bedre"! (lese-bedre.no)
- 3. – 10.klasse: Lesetrening for svake lesere – veiledning til et intensivt opplegg (2013)
Lesetrening for svake lesere - Info Vest Forlag
- 3. - 10.klasse: Tilpasset opplæring i engelsk for elever med dysleksi (2019)
Tilpasset opplæring i engelsk - Dysleksi Norge
- 1. - 10.klasse: SOL (systematisk observasjon av lesing). Tiltak på ulike lesenivå.
www.sol-lesing.no

Brukernavn:solbruker

Passord: fonologi

4.7 SOL - systematisk observasjon av lesing

I Levanger kommune er det bestemt at elevenes leseutvikling skal observeres, ved hjelp av verktøyet SOL (systematisk observasjon av lesing), gjennom hele grunnskoleløpet. SOL skal gi læreren opplysninger om hvor eleven er i sin leseutvikling, om eleven har forventet utvikling, fremme kunnskap om leseutvikling blant lærerne, være et verktøy for tilbakemelding til elever og foresatte, og et verktøy for å igangsette relevante tiltak.

Se: www.sol-lesing.no Brukernavn: solbruker Passord: fonologi

4.8 For kartlegging og tiltak av lesing og skriving, viser vi til:

- ✓ Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøver i lesing og skriving, og tilhørende tiltaksplan.
- ✓ Plan lesekartlegging og tiltak i Levanger kommune

5.0 SKRIVING

“Elevene skal få oppleve skriveopplæringen som meningsfull ... i ulike sjangre og for ulike formål, og de skal kunne kombinere skrift med andre uttrykksformer. De skal beherske etablerte språk- og sjangernormer, og kunne leke, utforske og eksperimentere med språket på kreative måter” (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 23- 24).

Å mestre skriftspråket er en viktig forutsetning for å mestre et fullverdig liv i et moderne samfunn. Vi har tidligere definert det å lære seg bokstaver, og bruke disse i skrijving, som et av de viktigste opplæringsmålene. Dette skal det brukes mye tid på i den aller første begynneropplæringen. Når det gjelder de aller yngste elevene vet vi at en god start er avgjørende for at de skal kunne lykkes med skriftspråket (Johnsen & Bjerke, 2020).

Men hva skal skriveopplæringen inneholde? Og hvordan skal den gjennomføres? I all hovedsak vil den første opplæringen ha fokus på at elevene skal lære seg bokstavene, gjenkjenne og reprodusere de, og kunne koble fonem til grafem. I tillegg vil det være viktig å ha fokus på et godt blyantgrep for å utvikle en funksjonell håndskrift.

Bokstavinnlæringsmetodikken er beskrevet under kapittelet om lesing.

Læreplanen i norsk i LK20 slår også fast at elevene skal få oppleve skriveopplæringen som meningsfull. Forskning viser at begynneropplæringa i den norske skolen inneholder for lite av det skrijving egentlig er; nemlig å kommunisere. Elever blir for ofte satt i en “øveskriverolle” der de bare trener på de formelle og tekniske sidene ved skrijving. Fokuset blir lagt på skriveaktiviteter der de lærer seg bokstavene som isolerte enheter, og det blir i for liten grad satt av tid til å bruke disse i meningsfulle skriveaktiviteter der kommunikasjon er målet (Hagtvet, Rygg & Skulstad, 2014).

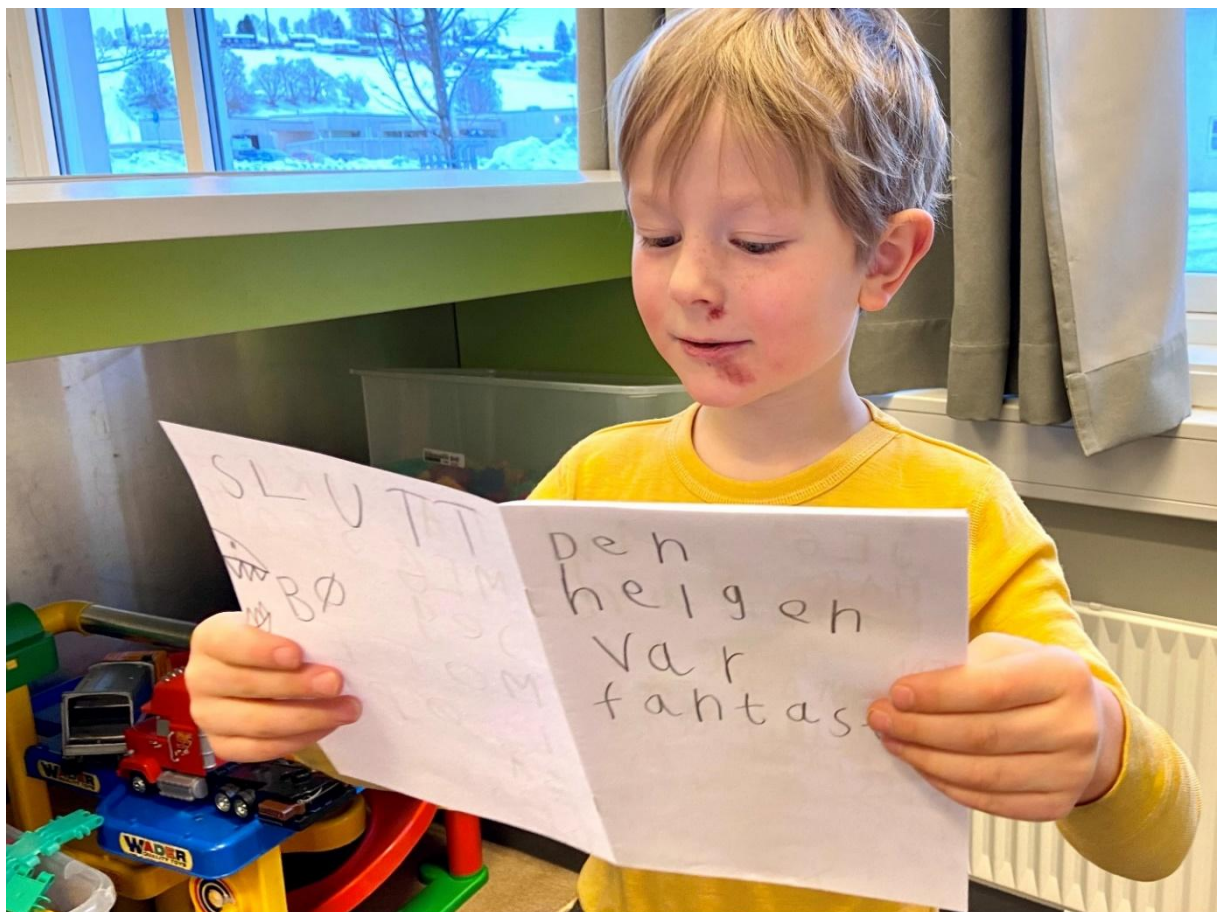
Denne delen av håndboka vil derfor forsøke å inspirere lærere som arbeider med begynneropplæringa til å kunne drive en variert, motiverende og engasjerende skriveopplæring. Å skrive tekster som formidler noe til reelle mottakere, vet vi er viktig for motivasjon og læring. Tanken om at elevene, allerede fra skolestart, også kan opparbeide

gode bokstavkunnskaper gjennom en utforskende og kreativ tilnærming til skrift, står sentralt.

Som en start på arbeidet anbefaler vi at alle som er involvert i skriveopplæringen hører podkasten til Toril F. Hoem og Anne Håland med tema: kommunikativ og meningsfull skriving på 1. trinn og leser artikkelen «Skriving fra første dag - hvis skolen er forberedt».

Podkast om kommunikativ og meningsfull skriving

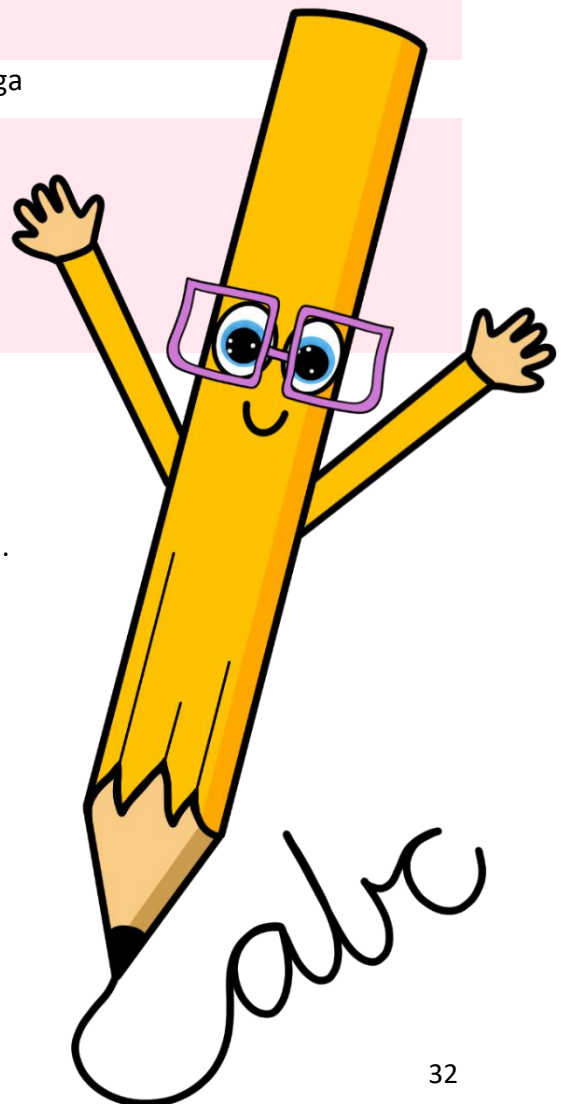
Artikkel: «Skriving fra første dag - hvis skolen er forberedt»:

5.1 Gode skrive­lærere kjennetegnes av lærere som:

- ✓ skaper et trygt og støttende skrivemiljø, hvor elevene oppfordres til å eksperimentere, bruke fantasien og være kreative i sine uttrykk
- ✓ lar elevene skrive mye, allerede fra skolestart
- ✓ legger til rette for varierte, lekpregede og utforskende skriveaktiviteter
- ✓ lar elevene utforske skrivinga si, uten fokus på hva som er rett og galt
- ✓ gir elevene rask tilgang til alle bokstavene som skal brukes i lesing og skrivning (og repeterer disse etter behov)
- ✓ gir opplæring i, og oppmuntrer elevene til å nytte skrivehjelp (ulike bokstavplakater, medelever eller lærer)
- ✓ lar elevene oppleve skrivinga som noe meningsfullt og noe som kan kommunisere et budskap til en mottaker
- ✓ modellerer ulike teksttyper, samt modellerer planleggingen og gjennomføringen av formålsrettet skrivning
- ✓ samtaler med og støtter eleven underveis i skrivinga
- ✓ legger til rette for at tekstene kan kommunisere og nå den tenkte mottakeren (for eksempel at den sendes med hjem eller leses høyt i klassen)
- ✓ er engasjert, involverer seg og gir positiv respons som motiverer for videre skrivning

(Myran, Johansen, Kvistad, Tollaksen & Skar, 2021).

5.2 Meningsfulle og kommunikative skriveoppgaver

Med meningsfulle og kommunikative skriveoppgaver menes oppgaver der målet er at skrivinga skal oppleves meningsfull, gi mestring og motivasjon. I tillegg har disse skriveaktivitetene som mål å utvikle en skrivekompetanse som innebærer at de kan bruke skriving som verktøy for å kommunisere. Vi snakker kort og godt om "språk i bruk" (Kvithyld, Kringstad & Melby, 2014).

Denne delen av skriveopplæringa vil også helt naturlig gi tilpasset opplæring. Alle kan nå målet, men på ulikt vis. Elevene benytter de bokstaver, tegn og symboler de har kunnskap om for å uttrykke seg. I tillegg vil det være naturlig at de etterspør, og får tilgang til, de bokstavene de trenger for å formidle sitt budskap. Skriveopplæringa bør først og fremst foregå på skolen, slik at læreren kan være med å støtte underveis i skrivinga.

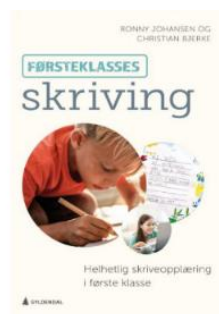
Det er et godt tips at alle voksne som deltar i undervisningen har med en «bokstavhjelper» til hver elev (finnes som vedlegg s. 138 i boka "Skriving i begynneropplæring") og en "post it" – blokk i egen baklomme, for å kunne modellere og veilede i arbeidet med fonem-grafemanalysen. Hovedtanken er at elevene, gjennom å få presentert bokstavene når de har behov for dem, lettere vil automatisere dem. Vi anbefaler at både arbeidet med bokstavinnlæringa og de ulike aktivitetene knyttet til kreativ skriving, settes i system og time- og årsplanfestes.

Teori bak sirkelmodell: Mari Lura Elvedahl, Bedre Skole nr. 1, 2022

5.3 Forslag til årshjul for 1. og 2. trinn med tilhørende lenker til skriveoppgaver

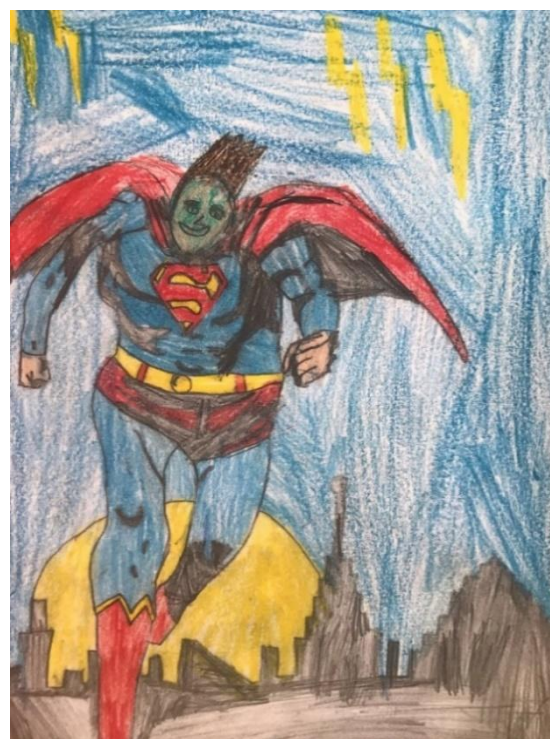
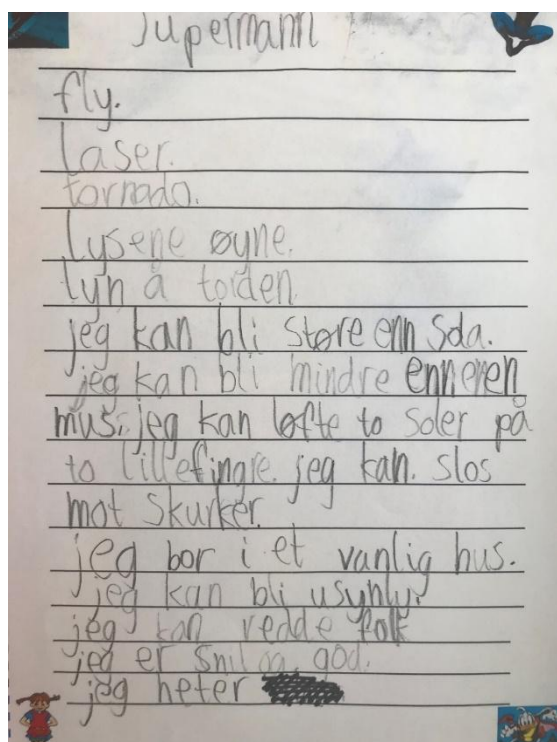
Tips og inspirasjon er hentet fra skrivesenteret.no, fra boka: "Skrijving i begynneropplæringen - en praktisk innføring" (Myran, Johansen, Kvistad, Tollaksen & Skar, 2021) og "Førsteklasses skrijving" (Johansen og Bjerke, 2020).

Disse oppgavene bør organiseres slik at de kan gjennomføres enten med bruk av blyant eller på PC. Det er viktig at elevene, fra 1. trinn, får opplæring og erfaring både med håndskrift og digitale skriveredskap.

Uke:	Eksempler på meningsfylte og kommunikative skriveoppgaver for 1. trinn. Utfyllende beskrivelser er lenket.
Hver uke/måned	<u>Flaskepost eller logg</u>
Uke 34 - 35	<u>Dette er meg!</u>
Uke 36	<u>Postkort fra Bukkene Bruse</u> (passer til Salto 1A, bokstaven E – eventyr).
Uke 38	<u>Besøk av Helga Heks. Lage heksebrygg</u> (passer til Salto 1A, intro. av heksen Ixi).
Uke 40	<u>Lille Lykke skriver</u>
Uke 42	<u>Brev til barnehagen</u>
Uke 44	<u>Kjæledyret mitt/ kosedyret mitt</u> (passer til Salto 1A, bokstaven H – husdyr).
Uke 46	<u>Mitt friminutt</u>
Uke 48 - 49	<u>Ønskeliste</u> (de som ikke feirer jul, skriver en til bursdagen sin eller en generell ønskeliste).
Uke 1 - 2	<u>"Lua mi"</u> (passer til Salto 1B, kap. 1: Vinter og snø).
Uke 3	<u>Forskerrapport: «Vann og kulde</u> (passer til Salto 1B, kap. 1: Vinter og snø).
Uke 4	<u>Hundredagerstekst</u>
Uke 6	<u>Kakeoppskrift på «Verdens beste kake»</u> (passer til Salto 1b, kap. 3: Fest)
Uke 8	<u>«Den lille larven Aldrimett»</u> (passer til Salto 1B, kap. 4: Bøkenes verden)
Uke 10	<u>"Skinnvotten"</u> . Gjenfortelling og utgangspunkt for skrivning og animasjonsfilm. Passer til Salto 1B, kap. 5: Dyreliv)
Uke 12	<u>Det blir vår</u> (passer til Salto 1B, kap. 6: Vår).
Uke 14	<u>Etterlysningsplakat</u>
Uke 16	
Uke 20	<u>Faktatekst om 17. mai</u>
Uke 22	<u>Brev til skolestarterne</u>

Uke:	<u>Eksempler på meningsfulle og kommunikative skriveoppgaver for 2. trinn.</u> Utfyllende beskrivelser er lenket.
Hver måned	<u>Dagbok</u>
Uke 34	<u>Feriebrev</u>
Uke 36	<u>Bondegården (passer til kap. 2 i Salto 2A)</u>
Uke 38	<u>Dovregubbens hall</u>
Uke 40	<u>Min superhelt</u>
Uke 43	<u>Tannfeen</u>
Uke 45	<u>«Georgs magiske medisin» (hører til kap. 5 i Salto 2A)</u> Alternativ oppgave: «Oppfinnelser» (se s. 74- 75 i Salto 2A)
Uke 47	<u>Dyr (passer til kap. 6 i Salto 2A)</u>
Uke 49	<u>Nissens hjelpere</u>
Uke 1	<u>Barnas nyttårstale</u>
Uke 3	<u>Yrker</u>
Uke 6	<u>Til foreldremøte (skal brukes i sammenheng med foreldremøte på våren)</u>
Uke 10	<u>Forsøk og rapport om dansende rosiner (kan passe til kap. 15 i Salto 2B.)</u>
Uke 12	<u>Presentasjon/ intervju av en venn</u>
Uke 14	<u>Klovnetekst</u>
Uke 16	<u>Fantasidyr</u>
Uke 20	<u>Bokpresentasjon og bokanmeldelse (passer til kap. 16 i Salto 2B)</u>
Uke 22	<u>Tanker om skoleåret</u>

Skriveoppgaver knyttet til skjønnlitterære bøker:
Utfyllende beskrivelser er lenket.
<u>Bellas bekymring, Tom Percival</u>
<u>Bukkene Bruse, Bjørn Rørvik, Mac Barnett</u>
<u>Dette er ikke min hatt, Jon Klassen</u>
<u>Dyrenes skjønnhet, Kristin Roskifte</u>
<u>Henrik And, Anna R. Folkestad</u>
<u>Hvis jeg var statsminister, Trygve Skaug</u>
<u>Jeg er brun, Ashok Banker</u>
<u>Lille frosk, Jakob Martin Strid</u>
<u>Papirflybursdag, Anette S. Helland</u>
<u>Pulverheksa redder tyven, Ingunn Aamodt</u>
<u>Pølsetjuven, Marianne G. Engedal</u>
<u>Småbarnsuppe, Bjørn Ousland</u>
<u>Snokeboka, Lisa Aisato</u>
<u>Snowmen at night, Caralyn Buehner</u>
<u>Surpomp, Suzanne Lang</u>
<u>Tambar er et troll, Tor Åge Bringsværd</u>
<u>Thats`s not my monster, Fiona Watt</u>
<u>Timothy mistar seg sjølv, Vegard Markhus</u>
<u>Verden har ingen hjørner, Svein Nyhus</u>
<u>Verden sa ja!, Kaia Dahle Nyhus</u>
<u>Vi må rekke barnehagen, Silje Bekkeng- Flemmen</u>

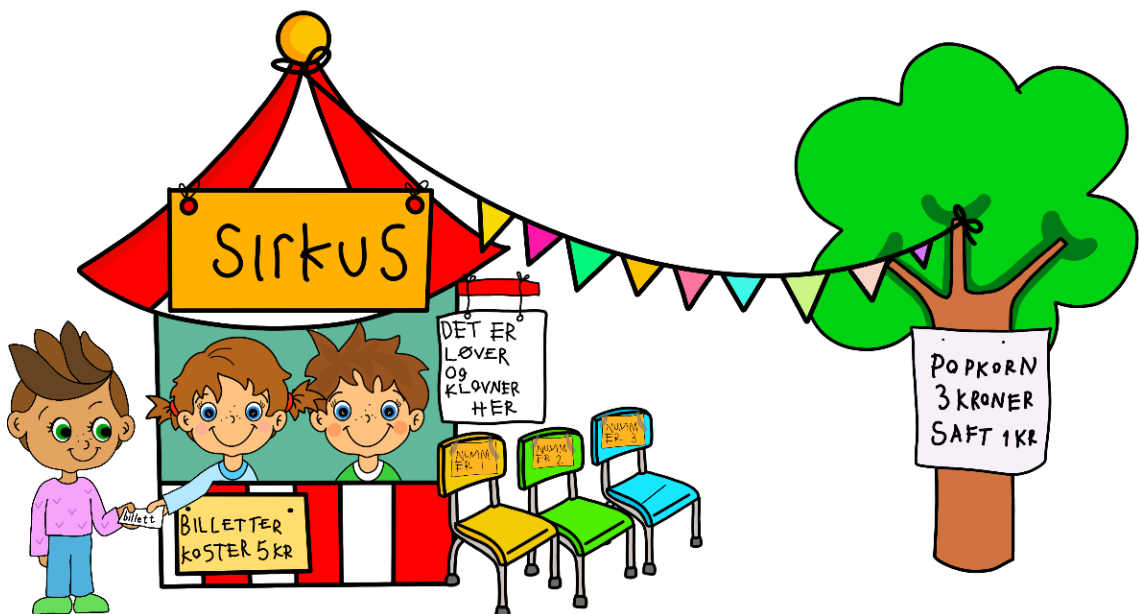
5.4 Skrivning knyttet til rammelek - å koble leken til en læringskontekst

“I likhet med muntlig språk, der barna lærer språkssystemet ved å delta i språklig samspill med andre, lærer barna seg skriftspråket ved å delta i skriftspråklig samspill med andre” (Høigård, 2019).

Rammelek er et eksempel på en språkstimulerende lekesituasjon der det å uttrykke seg gjennom skrift blir en naturlig del av leken. Den legger til rette for skriftspråklig undring og oppdagelse, som kan være med på å viske ut skillet mellom lek og læring. Rammeleken er mer regissert enn den vanlige frie leken (Broström, 2002).

Det er viktig å merke seg at læreren har en helt sentral rolle. Læreren skal ikke bare legge til rette for lekens fysiske rom, men like mye være veileder og pådriver.

Elevene trenger veiledning og støtte både med tanke på skrivingens formside og innhold. På den måten rommer veilederrollen ulike sider ved det å bruke skrift, i en funksjonell sammenheng.

- Film om Rammelek

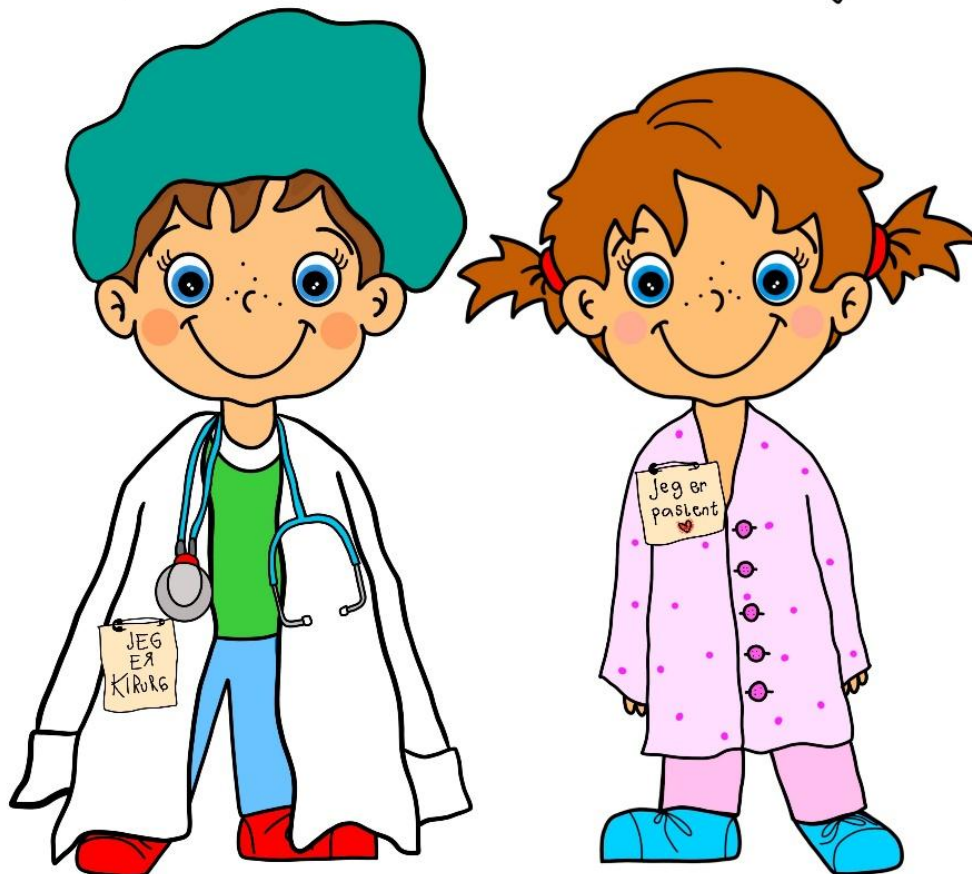

Eksempler på rammelek (ide og inspirasjon hentet fra Lesesenterets hefte: «Lek og Læring»

Grunnleggende skriveopplæring på 1. trinn).

Rollelek:	Elevroller/yrker:	Elevaktiviteter:	Skriveaktiviteter:
Sykehuslek	Lege Sykepleier Pasient Apoteker	Ta røntgen, blodprøve, dele ut medisiner, legesjekk m.m.	Skrive ulike skilt, lapper på medisinglass, timeinnkallinger, resepter, skrive pasientlister
Flyplasslek	Flyger Flyvert Reiseleder Billettkontrollør Cafeansatt	Selge billetter, kontrollere billetter, kontrollere pass, sjekke inn bagasje, kjøre fly, servere mat og drikke i flyet m.m.	Lage billetter, pass, bagasjelapper, penger, menykart m.m.
Leke restaurant	Restaurantgjest Kelner Kokk	Ta imot gjester, være gjester, lage mat, servere m.m.	Lage meny, bordkort, skilt, oppskrifter, ta bestilling, skrive regning m.m.
Butikklek	Butikksjef Butikkansatt Kunde	Stå i kassa, telle penger, rydde i varene, handle, betale m.m.	Skrive prislister, prislapper, reklameplakater, handlelister, kvitteringer, hylle-/varemerking
Forlag (Læreren er forlagssjef).	Læreren er forlagssjef og elevene er forfattere som skriver bøker. Under selve skriveøkta har elevene mulighet til å søke råd og veiledning hos forlagssjefen og hos de andre elevene/forfatterne i gruppa. Forlagssjefen kan gi råd om skrive tema, sjanger og komposisjon. I disse samtalen med forlagssjefen foregår det mange diskusjoner knyttet til språk og tekst. Det er et poeng at forlagssjefen har en fast plass i klasserommet der elevene kan søke skrivestøtte. Ved at det er elevene selv som oppsøker hjelp, er de motivert for å lytte og gå i dialog om teksten. Når tekstene er godkjent av forlagssjefen, er		

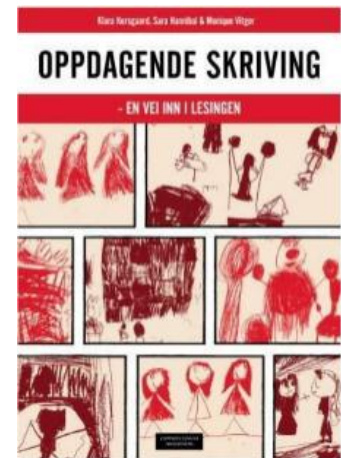
det tid for publisering. I publiseringa får elevene være synlige, i sentrum for alles oppmerksomhet. Publiseringa kan komme til uttrykk på forskjellige måter. Noen lærere lar elevene sitte på en egen publiseringstol, mens andre lar elevene stå foran klassen. Det er vanlig at forlagssjefen er den som leser opp eleven sin bok. Dette er spesielt viktig på starten av første trinn, der mange av elevene kan ha problemer med å lese sin egen tekst (Hentet fra *Skriving fra første dag – hvis skolen er forberedt*, Håland og Myhran, 2018).

5.5 Oppdagende skrijving

Oppdagende skrijving er en metode for skriftopplæring der barna oppdager skriftens lydprinsipp ved å eksperimentere med egen skrijving.

I skriveprosessen arbeider de funksjonelt med sammenhengen mellom lyd og bokstav. På denne måten vil en del barn knekke lesekoden gjennom skrijvinga si, og de vil oppleve at de bruker bokstavene til noe meningsfullt og at de kan hjelpe dem i kommunikasjonen med omverdenen

(Korsgaard, Hannibal & Vitger, 2011).

For å kunne arbeide etter denne metoden vil det være nødvendig å ha en utvidet forståelse av aktiviteten *skrivning* og for hva vi legger i begrepet *tekst*. Skrivning og tekst vil måtte forstås som alt (alle modaliteter) som eleven bruker i sin kommunikasjon. Dette kan være "lekeskriving", enkeltbokstaver (eks. bare framlyd), enkeltord, korte setninger, symboler, piler, tegninger, fargevalg m.m.

Elevene skal altså utforske skrivning **før** de har lært seg alle bokstavene og uten at det er noe fokus på hva som er rett og galt (den tekniske siden av språket skal altså ikke ha spesielt fokus i denne delen av skriveopplæringa).

Tips til gjennomføring:

- Opplevelse:** klassen har en felles opplevelse.
- Samtale:** felles samtale om opplevelsen.
- Modellering:** den voksne viser på tavla/smartboard hva man kan tegne og/eller skrive. Elevene velger selv om de vil skrive av tavla eller forfatte sin egen tekst.
- Tegne /skrive:** elevene tegner og/eller skriver om opplevelsen.
- Oversettelse og veiledning:** barneskrivningen oversettes, om nødvendig, av læreren slik at budskapet kommuniserer noe til andre.
- Publisering:** tekstene leses opp, henges opp eller sendes til tenkt mottaker. For mer informasjon anbefaler vi å lese boken det henvises til. (Oppdagende skrivning – en vei inn i lesingen. Korsgaard, Hannibal & Vitger, 2011).

Jon og Linnea
bor i et hus som
ligner på bestemor
sit hus SAM HAR SVART
tak men SAM Ligner
PÅ tøtt

6.0 BRUK AV DIGITALE VERKTØY I LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN

«Digitale ferdigheter er en grunnleggende ferdighet som innebærer å kunne bruke digitale ressurser kreativt til å skape sammensatte tekster og å utvikle kritisk og etisk bevissthet om det å framstille seg selv og andre digitalt. Utviklingen av digitale ferdigheter i norsk går fra å lage enkle sammensatte tekster til å planlegge, utvikle og redigere sammensatte tekster basert på kunnskap om hvordan de forskjellige uttrykksformene virker sammen. Utviklingen innebærer også å vise en stadig større grad av selvstendighet og dømmekraft i valg av digitale kilder» (Kunnskapsløftet, 2019, s. 25).

I Kunnskapsløftet er det tre kunnskapsmål etter 2. trinn som omtaler digital kompetanse:

- «*lese med sammenheng og forståelse på papir og digitalt å bruke enkle strategier for leseforståelse*»
 - «*skrive tekster for hånd og på tastatur*»
 - «*lage tekster som kombinerer skrift med bilde*»
- (Kunnskapsløftet, 2019, s. 26)

I den norske skolen er det et mål for opplæringen at elevene skal lære seg å skrive for hånd og på tastatur etter 2. trinn. Det vil si at vi må legge opp til undervisning som legger til rette for øving og læring i begge disse ferdighetene i løpet av de to første skoleårene. Tradisjonelt sett har vi gjennomført den første lese- og skriveopplæringen for hånd, med penn og papir. Det er det fordeler med. Blant annet vet vi at koblingen som blir skapt mellom kropp og tanke er positiv for innlæringen (Mangen, 2010, her sitert i Sandvik 2018, s. 94). Når elevene skriver en A på papiret gjør kroppen seg noen erfaringer med hvordan bokstaven formes, samtidig som øynene ser at bokstaven kommer til syne og en hører lyden av blyant mot papir. Når en derimot trykker på en bokstav på tastaturet kommer bokstaven til syne på skjermen, uten at barnet har «direkte» kontakt med det en arbeider med. Dette *kan* være negativt for barnets utvikling og læring (Mangen, 2010, her sitert i Sandvik, 2018, s. 95).

Forskere peker på at den grunnleggende leseopplæring er best når den blir gjennomført på papir. Lesing på papir styrker den tekniske lesingen, og er positivt for vokabularet, leseflyten og avkodingen. Dette er aspekter ved lesing som det arbeides mest med på de yngste trinnene i skolen og det er derfor viktig at elevene fortsetter med leseopplæring på papir (Salmerøn, 2021, Mangen, 2021, her sitert i Nickelsen, 2021).

På den andre siden er lesing på skjerm positivt når elevene skal jobbe med prosjektarbeid og innhenting av informasjon (Salmerøn, 2021, her sitert i Nickelsen, 2021). Denne typen lesing blir mer aktuell jo eldre elevene blir. Skal elevene mestre lesing på skjerm trengs det også øving på dette. Vi må heller ikke undervurdere hvordan digitale hjelpemidler kan ha en motiverende effekt på elever.

Elevene trenger også øving i å bruke tastaturet om dette skal fremme skriving. Tastaturet i seg selv hjelper ikke elevene til å skrive verken lengre eller bedre tekster. Siden tastaturet er en viktig del av elevenes skriving jo eldre de blir, er det nødvendig at de får opplæring i å bruke tastaturet. Denne opplæringen kan gjerne starte tidlig (Connell et. al., 2007, her sitert i Sandvik 2018, s. 94).

I begynneropplæringen i Levanger skal vi fortsette å bruke bøker, blyanter og papir i den første lese- og skriveopplæringen. Det er viktig for elevenes læring og avgjørende for deres utvikling. Samtidig skal elevene lære seg å bruke digitale verktøy som en ressurs, når det er naturlig. Det vil for eksempel være i produksjon av egne tekster og til å innhente informasjon. Når digitale ressurser skal brukes i undervisning med de yngste elevene, må vi ha en plan og et mål for bruken. Det pedagogiske opplegget vi som lærere legger opp til er avgjørende for elevenes læringsutbytte, og det er derfor viktig at undervisning med og om digitale verktøy har et klart mål.

«Skjermen er en utmerket måte å lære mye på, men også en utmerket måte til ikke å lære noe som helst.»

Anmarkrud, 2021

Regjeringen har nedsatt et utvalg som skal gi et bedre kunnskapsgrunnlag om hvordan barn og unges skjermbruk i barnehage, skole og fritid påvirker helse, livskvalitet, læring og oppvekst. Utvalget har blant annet konkludert med følgende:

- Både trykte og digitale teknologier bør ha sin plass i skolen.
- Mye tyder på at elevene bør lese mer på papir.
- Både håndskrift og tastatur har sin naturlige plass i undervisningen. Utvalget peker imidlertid også på at håndskrift kan trene konsentrasjonen til elevene.

(skjermbrukutvalget.no. Hentet 01.02.24)

I dette kapittelet presenteres fordeler og ulemper med bruk av skjerm og papir i undervisningen. Videre vises det til ulike digitale verktøy som er aktuell for lærere i begynneropplæringen. Det er viktig at hver enkelt lærer setter seg inn i de ulike verktøyene før en eventuelt benytter dem i undervisning med elever. Aktuelle artikler og forskning som presenteres i kapittelet kan bidra til å skape dypere forståelse for de ulike argumentene for variert og balansert lese- og skriveopplæring.

Elevene vokser opp i et digitalisert samfunn, der bruk av skjerm er en viktig del av dagliglivet, derfor er det viktig at de får øving i å bruke digitale verktøy som en ressurs.

6.1 Fordeler og ulemper med bruk av skjerm og papir i undervisningen.

Påstandene er basert på teori og erfaringer fra lærere i Levangerskolen.

For hånd		På pc	
Fordeler	Ulemper	Fordeler	Ulemper
Med multisensorisk tilnærming dannes ordbilder og bilder av bokstaver enklere og huskes bedre.	Den finmotoriske utforminga i håndskriftsopplæring kan være en stor utfordring for noen elever.	Effektivt og nyttig verktøy som alle må kunne bruke i dagens samfunn.	Kan oppleves tidkrevende med tanke på alle funksjonene (logge inn, finne riktig program, finne bokstavene, tekniske utfordringer).
Bevisstgjøring om bokstaver (form, plassering og høyde)		Raskere når du har en viss kompetanse og ferdighet.	Store individuelle forskjeller i erfaring og kompetanse både hos lærer og elev.
Enklere å få oversikt over elevenes kompetanse		Variasjon i undervisning. Enkelt å få til en sammensatt tekst.	Fare for å miste fokus pga. mange «fristelser».
Lærer med «hele» kroppen.		Skriving på tastatur kan virke motiverende.	Ventetid. De tekniske utfordringene tar tid fra undervisningen.
Motorisk trening i skriveopplæringen	Demotiverende for elever med dårlig finmotorikk	Hjelp til elever med norsk som 2. språk.	Kan føre til mer alenarbeid.
Utvikler håndskrift (personlighet og identitet)	Kan være vanskelig å lese	Lydstøtte/ talende tastatur gjør at elevene får raskere respons på det de skriver.	
Lærer en funksjonell håndskrift		Lesbart for alle.	Annerledes bokstaver enn de lærer å skrive.
Kort vei fra tanke til uttrykk	Tidkrevende hvis noe blir feil. Lite muligheter for redigering i tekstene.	Ser «likt» ut for alle.	Å lese på skjerm er kognitivt krevende, og det er flere muligheter til å bli distraheret.
Mer tilgjengelig		Les inn leselekse. Læreren kan gi «rask» tilbakemelding.	De negative effektene ved lesing på skjerm har økt over tid. Leseforståelsen er lavere på skjerm, jamfør skjermbrukutvalget.
Går raskere for de fleste yngste elevene fordi de har lite erfaring med tastatur.	Kan være motorisk utfordrende for noen elever.	Mange muligheter i forhold til tekstskriving og redigering. Bruk av retteprogram.	Stoler for mye på at pc'en retter det vi skriver. Mindre kritisk til egen rettskriving.
Håndskrift kan trene elevenes konsentrasjon og kognitive utvikling.		Likt for høyre- og venstrehendte	
Håndskrift kan gjøre det enklere å lære bokstaver.		Eleven kan konsentrere seg om staving framfor motorikk.	Mindre motorisk trening.
Det er sammenheng mellom barns finmotorikk og hvordan de senere utvikler andre ferdigheter som gjør dem i stand til å prestere bedre i skolen.		Programmene er ofte adaptive og tilpasser seg nivået eleven er på. Gjør det mulig for elevene å ta i bruk flere sanser.	

6.2 Verktøy og apper som kan brukes i undervisningen

Pedagogiske program	Beskrivelse	Digitale verktøy
Sharepoint	Levanger kommunes læringsplattform. Informasjon og samarbeid på tvers av organisasjonen.	Alle datamaskiner.
Word	Skrivehjelp, dokumentasjonsutforming og enkle samarbeidsverktøy.	PC og nettbrett
Intowords https://cloudapp.intowords.com/	Gir lese- og skrivestøtte til alle. En rekke funksjoner som støtter lesing, skriving og staving.	PC og nettbrett
CD- ord	Lydstøtte, spes. ped. Intowords vil antagelig erstatte cd- ord.	PC
Tastaturbo Tastaturbo statped.no	Lære å skrive på tastaturet, gratis og bare å laste ned, nettbasert og plattformuavhengig. STAT PED. Godt program.	PC
Book Creator Book Creator - Love Learning - Book Creator app	Kreativ, populær app hvor elevene kan lage digitale bokstavnøyer, tegneserier, faktabøker, ukeplaner og fantasifulle, morsomme historier.	PC og nettbrett
Minecraft Søk i søkefeltet på datamaskinen.	Trening på kommunikasjon og samarbeid. Tverrfaglig, tilgjengelig for nedlastning på alle maskiner via Firmaportal.	PC
Graphogame GraphoGame statped.no	Et læringsspill for å lære og koble bokstav og bokstavlyd. Fra korte til lengre ord. STAT PED.	Mobil og nettbrett
iMAL Forside - iMAL	Noe gratis, noe lisens. Mange gode oppgaver, med hovedtanke om en multisensorisk innlæring.	PC og nettbrett Kommunelisens
Bokstavkongen Bokstavkongen — Leap Learning	Eventyr om hvordan lydene fikk bokstaver. You Tube	Alle enheter.
Poio- Poio	Spill som gir leselyst og iver etter å lære seg bokstaver. Anbefales elever som strever med det fonologiske prinsipp.	Gratis på mobil, lisens på nettbrett
Askiraski Hjem - Hjemmeside Aski Raski	Arbeid med grafem, lyd, stavelser, ord og setninger. Varierte oppgaver; hør, finn, skriv og les.	PC Krever lisens.
Nettressurs til læreverk:		
Skolestudio Skolestudio er Gyldendals digitale læringsmiljø for alle fag og trinn Gyldendal	Alle som har lisens på et Fagrom i Skolestudio får automatisk og kostnadsfri tilgang til Gyldendals Skolebibliotek.	Via nettleser på alle enheter. Kommunal lisens.
Salaby Salaby	Et digitalt læringsunivers med en mengde ressurser i alle fag på alle trinn. Feidepålogging.	Via Skolestudio på alle enheter.
På sporet ABC På sporet ABC (uis.no)	Utviklet av nasjonalt senter for leseforskning i samarbeid med Enhet for E- læring. Et spill som fremmer bokstavkunnskap, fonemisk bevissthet, lese- og staveferdighet.	Via nettleser på alle enheter.
Kaleido 1.- 4. Kaleido 1-4: Hovedmeny (cappelendamm.no)	Bokstavkunnskap, bokstavforming, temabasert. En ressurs til læreverket. Animasjonene vises best i Chrome, Safari og Firefox. Elevstedet er gratis og krever ikke innlogging. Noe av materialet krever Adobe Acrobat og Flash 10 som lastes ned gratis.	Via nettleser på alle enheter.
Ordriket Ordriket	Inneholder interaktive oppgaver, myldrebilder, animasjoner, kopioriginaler og ekstra lesetrening	Via nettleser på alle enheter.

6.3 Forslag til innhold i begynneropplæring på pc:

1.trinn
Starte datamaskinen.
Feide – pålogging: vite hva brukernavn og passord er.
Kunne bruke en nettleser og gjenkjenne søkefeltet.
Søke i søkefelt etter pedagogisk programvare (Skolestudio, Matemagisk etc.).
Enkel navigering mellom sider i programvaren.
Skrolle frem og tilbake. Klikke på riktig sted på den aktuelle siden.
Word - starte – store/små bokstaver – skrive- avslutte.
Gå inn på Sharepoint. Lagre på eget område.
Slå av datamaskinen på riktig måte.

2.trinn
Produsere en enkel sammensatt tekst – skriftstørrelse – type – farge - sette inn hensiktsmessig bilde. Husk: alt på Internett har en eier.
Lese og forstå skjermbilde i ulike pedagogiske programvare.
Bruke Sharepoint til å dele med lærer.
Gå inn på pedagogisk programvare og finne tilpassede oppgaver som lærer har tildelt (Skolestudio).
Kjenne til enkel tekstbehandling: åpne – lagre– enter– backspace – delete – angre- piler- markere- redigere i teksten

6.4 Relevante artikler, teori og forskning

Kompetansepakker fra Udir:

<https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/digitalisering/kompetansepakker-for-digital-kompetanse-i-skolen/>

Skjermbrukutvalget sin rapport om konsekvenser i skolen:

[Konsekvenser-av-skjerm-i-skole-endelig.pdf \(regjeringen.no\)](#)

Utdanningsnytt: konklusjon fra rapport «konsekvenser skjermbruk i skolen»

<https://www.utdanningsnytt.no/digital-undervisning-lesing-skjerm/skjermbrukutvalget-mener-elever-bor-lese-mer-pa-papir/383596>

Udir: Lesing på papir og skjerm:

<https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/laremidler/kvalitetskriterier-for-laremidler/kunnskapsgrunnlag-kvalitetskriterium-engelsk/generelt-om-laremiddel/digitalisering-av-skolen-og-utfordringer-for-laremiddelfeltet/#a163408>

Begynnaropplæring i skriving med og utan nettbrett:

<https://www.idunn.no/doi/10.18261/9788215037394-2020-14>

Universitetet i Stavanger:

[Hva er best – lesing på skjerm eller papir? \(forskning.no\)](#)

Universitetet i Oslo:

[Elevenes leseforståelse er redusert: Å lese på skjerm gir mindre læring - Apollon \(uio.no\)](#)

Fagartikkel fra Utdanningsnytt:

[Skriveopplæring for hand eller tastatur – resultatet blir ganske likt \(utdanningsnytt.no\)](#)

Artikkel fra Skrivesenteret med anbefalinger om relevante apper, for de som har tilgang til nettbrett: <https://skrivesenteret.no/ressurs/pedagogiske-apper/>

Referanseliste

Bjerke, K. K., Fjeld, S. M., Granly, A., Svanes, I. K. (2020). Salto 2A. Elevbok. Gyldendal.

Bjerke, K. K., Fjeld, S. M., Granly, A., Svanes, I. K. (2020). Salto 2B. Elevbok. Gyldendal.

Brostrøm, S. (2002). Børns sprøglige læring via leg. Norsk tidsskrift for spesialpedagogikk 2002/2003.

Burheim, L. (2001). Et program for trening av språklig bevissthet/ oppmerksomhet hos barn i 1. klasse. Revidert utgave (2021).

Elvedahl, M.L. (2022). Lekende tilnærming til skrivning og lesing. Bedre skole, 1/2022.

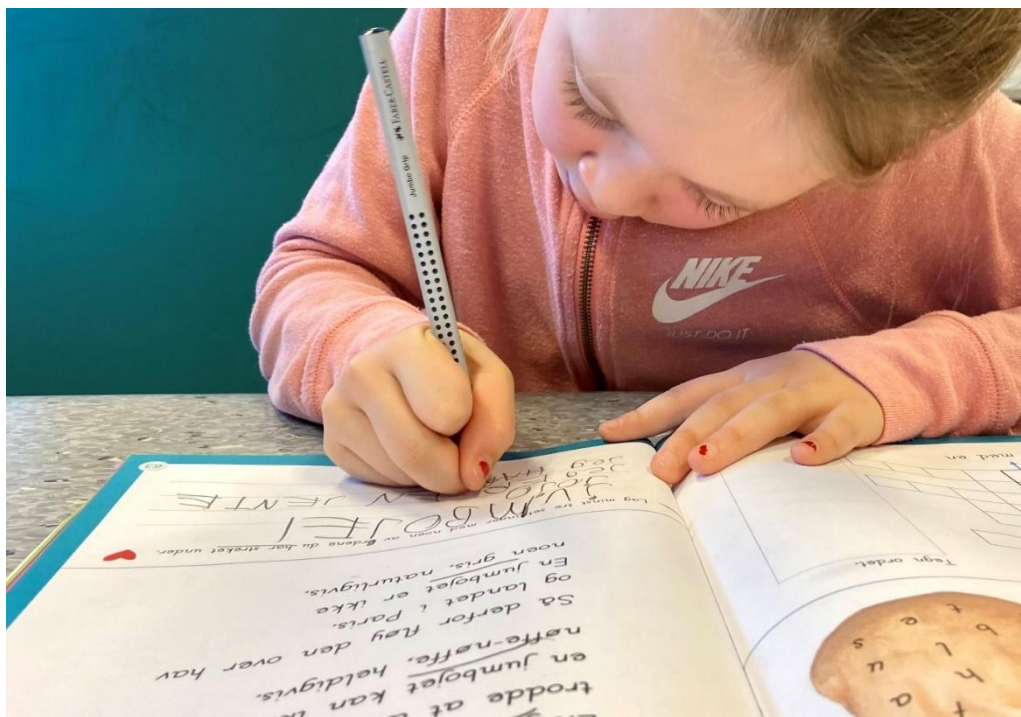
Engen, L. & Andreassen, A B. (2007). Ny start for skriftspråklig utvikling. Lesesenteret, Universitetet i Stavanger.

Fjeld, S. M., Granly, A., Sunne, L. T. (2019). Salto 1A. Elevbok. Gyldendal.

Fjeld, S. M., Granly, A., Sunne, L. T. (2019). Salto 1B. Elevbok. Gyldendal.

Frost, J. & Lønnegaard, A. (1994). Språkleker. Praktisk del. Universitetsforlaget.

Frost, J. (2020). Merk språket- skriv og les. Info vest forlag AS.

Hagtvet, B.E., Rygg, R.F. & Skulstad, R.N. (2014). Et vindu til barns språklige kompetanse: Oppdagende skriving i barnehage og skole. *Bedre skole* nr. 2, s. 24-31.

Halaas-Lyster, S-A. (2019). Elever med lese- og skrivevansker. Hva vet vi? Hva gjør vi? Cappelen Damm akademisk.

Hoem, T.F. & Håland, A. (2021). Podcast, Lesesenteret: [Hvorfor er en meningsfull skriving viktig på første trinn?](#)

Hoem, T.F. (2020). Hvordan planlegge for høytlesning. UiS

Høigård, A. (2019). Barns språkutvikling – muntlig og skriftlig. Tano Aschehoug.

Håland, A. (2005). Lek og Læring. Grunnleggende skriveopplæring på 1. trinn. Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning.

Håland, A., Hoem, T.F., McTigue, E.M. (2020). [The Quantity and Quality of Teachers' Self-perceptions of Read-Aloud Practices in Norwegian First Grade Classrooms](#)
Early Childhood Education Journal

Johansen, R. & Bjerke, C. (2020). Førsteklasses skriving. Helhetlig skriveopplæring i første klasse. Gyldendal forlag.

Kobberstad, L. R., Gamlem, S. M., Rogne, W. M. (2020). *Begynnaropplæring i skriving med og utan nettbrett*. Hentet 12.02.24 fra: <https://doi.org/10.18261/9788215037394-2020-14>

Korsgaard, K., Hannibal, S., Vitger, M. (2011). Oppdagende skriving – en vei inn i lesingen. Cappelen Damm AS.

Kunnskapsdepartementet (2019). Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.

Kvithyld, T., Kringstad, T. & Melby, G. (2014). Gode skrivestrategier - på mellomtrinnet og ungdomstrinnet. Cappelen Damm.

Lundberg, I og Herrlin. (2008). God leseutvikling: kartlegging og øvelser. Cappelen akademisk forlag.

Lundetræ, K. & Uppstad P H. (2016). Forelesning/film produsert som ressurs i forbindelse med Språkløyper - Nasjonal strategi for språk, lesing og skriving 2016-2019.

Monsen, M. & Randen, G T. (2017). Andrespråksdidaktikk- en innføring. Cappelen Damm Akademisk.

Myran, Johansen, Kvistad, Tollaksen & Skar (2021). Skrivning i begynneropplæringen - en praktisk innføring". GAN Aschehoug.

Nickelsen, T. (2021). *Elevenes leseforståelse er redusert: Å lese på skjerm gir mindre læring.*

Hentet 13.02.24 fra:

https://www.apollon.uio.no/artikler/2021/1_skole_skjerm_vs_papir.html

Nyberg, E. (2020). *Hva er best- lesing på skjerm eller papir?* Hentet 12.02.24 fra:

<https://www.forskning.no/barn-og-ungdom-boker-partner/hva-er-best--lesing-pa-skjerm-eller-papir/1749687>

Romstad, E. C. (2021). *Pedagogiske apper. Hvilke apper skal vi bruke i begynneropplæringen?*

Hentet 01.03.24 fra: <https://skrivesenteret.no/ressurs/pedagogiske-apper/>

Rongved, E. (2021). Få mer utbytte av høytlesingen.

Sandvik, M. (2018). 1:1 iPad i den første lese- og skriveopplæringen? I Palm, K., Michaelsen, E. (Red.), *Den viktige begynneropplæringen. En forskningsbasert tilnærming.*

Universitetsforlaget.

Skjermbrukutvalget. (2024). Konsekvenser av skjerm i skolen. Hentet 13.02.24 fra:

[Konsekvenser-av-skjerm-i-skole-endelig.pdf \(regjeringen.no\)](https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/konsekvenser-av-skjerm-i-skole-endelig-pdf/id2810444)

Spilling, E. F., Rønneberg, V., Rogne, W. M., Roeser, J., Torrance, M. (2023). Skriveopplæring for hand eller tastatur- resultatet blir ganske likt. *Bedre skole*, 35(3) Hentet 13.02.24 fra:

<https://www.utdanningsnytt.no/handskrift-lesing-laereplan/skriveopplaering-for-hand-eller-tastatur-resultatet-blir-ganske-lik/377411>

Sunde, K. (2020). Hentet 19.04.22 fra:

http://noles.skrivesenteret.no/wp-content/uploads/2020/02/NOLES_Kristin-Sunde_Leseoppl%C3%A6ring-og-rask-bokstavprogresjon.pdf

Utdanningsdirektoratet. (2024). Kompetansepakker for digital kompetanse i skolen.

Hentet 13.02.24 fra:

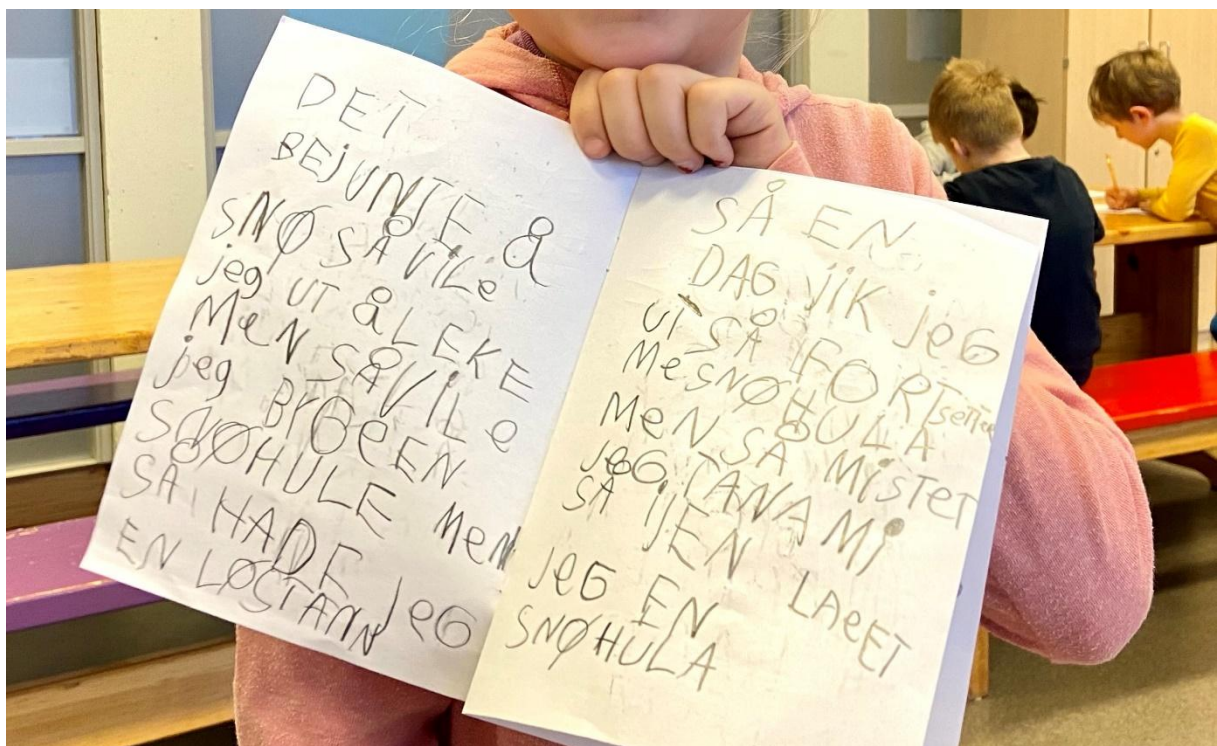
<https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/digitalisering/kompetansepakker-for-digital-kompetanse-i-skolen/>

Utdanningsdirektoratet. (2024). Digitalisering av skolen og utfordringer for læremiddelfeltet.

Hentet 13.02.24 fra:

<https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/laremidler/kvalitetskriterier-for-laremidler/kunnskapsgrunnlag-kvalitetskriterium-engelsk/generelt-om-laremiddel/digitalisering-av-skolen-og-utfordringer-for-laremiddelfeltet/#a163408>

Waalder, V.L., Frost, J. (2020). Kvalitetssikring av språk- og leseopplæringen for elever med behov for støtte. Spesialpedagogikk, nr. 5: pp. 32-37.

Referanseliste skjønnlitterære bøker

- Aamodt, I. (2004). *Pulverheksa redder tyven*. Cappelen Damm.
- Aisato, L. (2018). *Snokeboka*. Gyldendal.
- Banker, A. (2021). *Jeg er brun*. Cappelen Damm.
- Barnett, M. (2023). *De tre bukkene bruse*. Mangschou.
- Bekkeng- Flemmen, S. (2023). *Vi må rekke barnehagen*. Ascehough.
- Bringsvær, T. Å. (2010). *Tambar er et troll*. Gyldendal.
- Bringsvær, T. Å. (2010). *Tambar og harepusene*. Gyldendal.
- Bringsvær, T. Å. (2011). *Tambar og sjøormen*. Gyldendal.
- Bringsvær, T. Å. (2011). *Tambar og trollkjerringa*. Gyldendal.
- Bringsvær, T. Å. (2012). *Tambar og eventyrsverdet*. Gyldendal.
- Bringsvær, T. Å. (2012). *Tambar og sjumilsstøvlene*. Gyldendal.
- Bringsvær, T. Å. (2013). *Tambar og den lille, snille ulven*. Gyldendal.
- Bringsvær, T. Å. (2014). *Tambar får en ny venn*. Gyldendal.
- Bringsvær, T. Å. (2016). *Tambar har bursdag*. Gyldendal.
- Bringsvær, T. Å. (2018). *Tambar på sykehuset*. Gyldendal.
- Bringsvær, T. Å. (2019). *Tambar på hyttetur*. Gyldendal.
- Bringsvær, T. Å. (2019). *Tambar begynner på skolen*. Gyldendal.
- Buehner, C. (2002). *Snowmen at night*. SD Books.
- Folkestad, A. (2011). *Henrik And*. Samlaget.
- Helland, A. S. (2023). *Papirflybursdag*. Gyldendal.
- Klassen, J. (2012). *Jeg vil ha tilbake hatten min*. Mangschou.
- Klassen, J. (2013). *Dette er ikke min hatt*. Mangschou.
- Klassen, J. (2017). *Vi fant en hatt*. Mangschou.
- Lang, S. (2018). *Surpomp*. Gyldendal.
- Markhus, V. (2010). *Timothy mistar seg sjølv*. Komofon Forlag AS. Nyutgivelse i 2023, Markmus Forlag Bergen.
- Nyhus, K. D. (2018). *Verden sa ja!* Cappelen Damm.
- Nyhus, S. (1999). *Verden har ingen hjørner*. Gyldendal Tiden.
- Ousland, B. (2015). *Småbarnsuppe*. Cappelen Damm.

Percival, T. (2022). *Bellas bekymring*. Cappelen Damm.

Roskifte, K. (2012). *Dyrenes skjønnhet*. Magikon forlag.

Rørvik, B. (2009). *Bukkene- Bruse på badeland*. Cappelen Damm.

Rørvik, B. (2014). *Bukkene- Bruse vender tilbake*. Cappelen Damm.

Rørvik, B. (2017). *Bukkene- Bruse begynner på skolen*. Cappelen Damm.

Rørvik, B. (2020). *Bukkene- Bruse drar til Syden*. Cappelen Damm.

Rørvik, B. (2023). *Bukkene- Bruse og julenissen*. Cappelen Damm.

Syvertsen, H. O. (2014). *Lille Lykke skriver*. Osa Publish v/ Heidi Osa Syvertsen

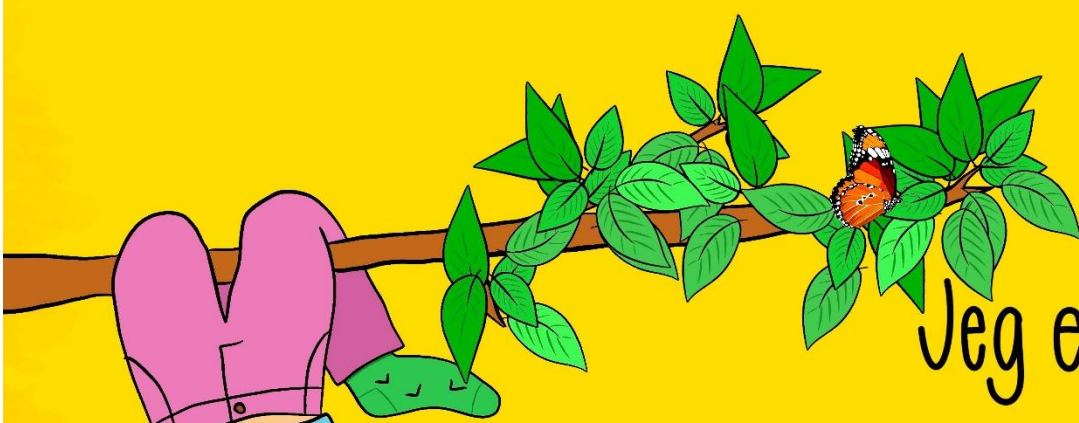
Strid, J. M. (2020). *Lille Frosk*. Aschehoug.

Watt, F. (2019). *That`s not my puppy*. SD Books.

Watt, F. (2020). *That`s not my dinosaur*. SD Books.

Watt, F. (2022). *That`s not my monster*. SD Books.

Watt, F. (2023). *That`s not my bat*. SD Books.

Jeg er unik

Siden tidenes morgen
har det aldri eksistert
noen som meg.

Ingen har mine øyne,
nese, hender eller
stemme.

Ingen har min
håndskrift.

Gjennom hele
evigheten kommer

Jeg er meg,
har egen verdi
og trenger
ikke kopiere
andre.

aldri noen til
å se ut, tenke,
 snakke eller gjøre
det samme som meg.